Й

Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дена ★ ШОАТТА, 30 ИЮНЬ, 1990 ШУ. ★ № 77 (7891). ★ Мах 3 кап.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1990 шера 29 июне хилар Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленум.

Пленуме хьажа аьнна оттадаьдар хІанз хулаш йолча КПСС XXVIII съезда дешаш.

Пленуме доклад йир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Пленуме къамаьлаш дир: Н. И. Малькова — парте Читински обкома хьалхарча секретара, В. И. Потапова — парте Иркутски обкома хьалхарча секретара, В. И. Мельникова — СССР хьун промышленноста министра, В. И. Ситникова — Монгольски Халкъа Республикерча СССР Полномочни посола, М. Ф. Ненашева — СССР телевиденеи радиовещанеи Паччахьалкхен комитета председатела, П. Я. Рябова — КПСС ЦК члена, персональни пенсионера, Г. А. Посибеева — парте Марийски обкома хьалхарча секретара, В. В. Бакатина — СССР чурча гІулакхий министра, Г. И. Янаева — ВЦСПС председатела.

Пленумо могайир «Центральни Комитета КПСС XXVIII съезда еш йола политически отчет» яхача доклада керттера положенеш, хІаьта ЦК Политбюрона тІадиллар из ювцаш хьахиннараш теркал а деш, из кхы тІа тоаелга. Пленумо съезда доклад елга тІадиллар КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачевна.

Пленумо керттерча даькъе могайир «Гуманни, демократически социализмага» яха КПСС XXVIII съезда йола Программни заявлени а КПСС Устава а проекташ, уж документаш съезде дувца оттаде, аьнна, решени тІа а ийцар.

Дош хаддаш Пленуме къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Цу тІехь ший болх чакхбаьккхар КПСС ЦК Пленумо.

Доакъар кийчдара—дукхагІа терко

БАХЬАНАШ МАЛАГІАШ ДА?

Урус - Мартановски района «Горец» яхача совхоза экономисташа лаьрхІачох хьайбашта Іана лаьрхІа Іалашде деза доакъар дукха да: 1000 тонн йол, 9000 тонн силос, 1500 тонн сенаж, иштта свеклаш.

— Цу гІулакха боахаме вІашагІъелла кхо звено я,— йоах совхоза керттерча экономиста М. С. Эльмурзаева. — Бакъда, тахханалца оаха кІоага чу елла сенаж дукха яц. Дукха йол я хІанзчул тІехьагІа Іалашъе езар. Лоацца аьлча, доакъар Іалашдара гІулакх во латт боахаме.

Соахка октябрь бетта укх совхозе цхьан бежана лаьрхІа 18 центнер единица Іалашъяьяр. Из планагІа йоагІачул 4,5 процент кІезигагІа яр. Из а, бий бетта мара таанзар. ТІаккха кхыча боахамашкара ийде дийзар доакъар. Из а хьайбашта рационо дІадеххача бесса ца таарах укх шера бий бетта шура яккхара план кхоачашйинзар совхозо. Цул совгІа, дукха производственни расходаш а йир. Цкъа-дале, яьсса дІай-хьай ахийтар машинаш, шозлагІ-дале, шозза дукхагІа ахча телаш доакъар ийдир. ХІаьта цунга хьежжа лакхделар хьайбай продукци яккхарга дІадодар, дикка алсамдаьлар совхозах хьаьрча декхар.

— Фу бахьан да доакъар Іалашдара гІулакх боахаме тесса дитар, аьнна, совхоза директора декхар кхоачашдеш волча Ахмадов Хьамзатага аз хаьттача цо аьлар:

«Цу гІулакха оаха дика терко ю».

Бакъда, Ахмадов Хьамзата оптимизмах теша хала да. Мишта тешаргва цох, нагахьа санна хІанз а йол укхаза хьакха ца йолайича. ХІаьта, 800 тонн мара кІоаг чу елла сенаж а ца хилча. из кІоаг чу йоллача массехк сахьат даьккхар аз. Гуш дар, технологи телхаеш из кІоага чу йоллаш хилар. Ма дарра хилча, кІоаг кІийле массехк сантиметр дилла ча а долаш, кийчбаь хила беза. Бакъда, из укхаза деш дацар. Иштта пхелагІа ди дар сенаж, технологи телха а еш, кІоаг чу йолла йолаяь.

М. ЧАХКИЕВ.

БЕРКАТ КЪАХЬЕГАМО КХОЛЛ

«Солнечный» яхача совхоза коллектив хьалха кхоачаш дола бьацадаараш чуэцаш а гурахьа кхачача культураштa оасар деш а я. Укхаза 220 гектар кхай тІара бьацара горошек чуийцай. Масала, планага диллача уж паччахьалкхенна 1000 тонн аьрда бьацара горошек дІаяла езаш бар, хІаьта цар таханарча дийнахьа дІачуеннай 1150 тонн из продукци. Цунца гуш да, бехктокхам кхета а беш совхоза ахархошеи кулгалхошеи къахьегалга. ХІанз совхозе кхыдола бьацадаараш чуэца болабеннаб. Керттерча даькъе чуэца йолаяьй нарсаш. Эттара хьалхарчарца из болх дІаболабаьб боахама коллективашта юкъе доккхий толамаш дахарца белгала йолча Исмаилов Шарпуде кулгалдеча № 14 йолча бригада. Цу барт тайнача коллектива 3 гектар кхай тІа хьалкхеяьй нарсаш. Уж ца хеттача тайпара дика хьахиннай. Цун бахьан латт хан-ханнахьа хий тохаш, оасар деш йоакхо ярах. ХІанз бригадас керттера декхар лоархІ ма хулла сихагІа уж чуэцар. ХІана аьлча, соахка кислотни догІаш а дийлха эцархошка дукха хІама дІа ца кхоачаш нарсаш йокъаелар. Цудухьа, укхаза ха ца къовсаш къахьег дийнахьара норма 150 — 180 процент кхоачашъеча Дудаева Лайлас, Эльтамирова Заргана, Катаева Тутас, Астамирова Бикатус, Дудалова Марета, иштта коллектива кхыча членаша. Цунга хьежжа хьаэца алапи а хургда алсамо.

Иштта, ханнахьа эцархошка дІакхоачийтаргья царна еша йохка эшаш йола нарсаш.

Цул совгІа, № 14 йолча бригада 35 гектара тІа хохаш, 25 гектара тІа помидораш, 20 гектара тІа ябакхаш хьалкхею. Царех цхьайолча культурашта хІанзле шозза оасар даьд. Кхай тІа ваьлча гуш да кастта чуэца еза помидораш, кхыдола бьацадаараш ма хетта дика хьахинналга. Теша лов, цу арендагІа къахьегача барт-цхьоагІо йолча бригада цу кхашкара а алсамо хьувкъам чуэцарг хиларах. ХІаьта царна из дара дика новкъостал ду совхоза кулгалхоша, керттерча специалисташа. Цар дика къахьегаш бола болхлой ахчан премешца, совгІаташца белгалбу. Иштта, цар хьалкхеяь продукци ца талхийташ кхача езача дІакхоачийтаргйолаш транспортаца Іалашбу. Цул совгІа, цар ахархошта бокъо лу оттаьяча планал совгІа хьалкхеяь продукци кхычахьа йохка, е совхоза 30 процент дукхагІа ахча а луш дІачуэц. Цунца цар ахархошта лерттІа безамца къахьегара хьалаш Іалашду.

М. БАРАХОЕВ,

СУРТА ТІА: бригадира гІонча Дудаева Лайлан болхло Эльтамирова Заргани;

И. ПЛИЕВА сурт.

ХАННАХЬА ТОХАЛЕ

Боккха ба Малгобекски района «Кавказ» яхача совхоза хьайбай боахам. Укхазарча фермашкеи желашкеи леладу эзар совгІа бежан, цхьайтта эзар устагІа, 4 эзар хьакха. Соахка совхосо планал совгІа дехнад 144 тонн дулх, 25 тонн шура. Укх шера хьалхарча квартале а во лелац гІулакхаш. Сево новкъостал даьд уж толамаш даха?

Рейд

— Эггара хьалха хьайбай боахам дегІакхувла тхона гІодер доакъара база дика хилар да, — аьлар совхоза керттерча зоотехника Чергизов Беслана. — Цох тийша да дерригa а.

Карарча шера хьайбаш дика Іангара дахара боахаме кийчъе еза 1254 тонн йол, эзар тонн гаргга ча, кІоагашка йолла еза 3682 тонн силоси сенажи. Вешта аьлча, хІара хьайбана 22 центнер доакъара единица Іалашъе еза. Цу гІулакха лаьрхІа дІайийнай 200 гектар массехк шера тІайоален 500 гектар цхьан шера хьахулеи бьацаш, ах эзар гектар хьажкІаш. ХІаьта иштта 15 гектар свеклаши йиъ гектар ябакхаши. Районе долча боахамашта юкъе эггара дукхагІа доакъара культураш дІайийнай «Кавказе».

Йол кийчъяра гІулакх массарел дикагІа лел И. Халин керте латтача № 2 йолча бригаде. Цигарча механизатораша шурий фермашкеи желашкеи аргІаш даь дІаоттаяьй 300 тонн тІехдика йол. Из деррига доакъар догІан кІал ца дохийташ, ханнахьа хьагулдаьд. Цхьабакъда, массехк да хьалха хьекха Іобилла горохоца эбаь кен йоачанаш латтарах вІашкатоха аьттув баьннабац.

Кастта № 2 йолча бригаде дар тхо. И. Халин «Е-281» яхача доакъар кийчдеча агрегата эшаш йола оатхалаш лаха вахавар. Юхебиса механизатораш техникана йисте мелхьувзар, дехар тоадеш, мелденнар чІоагІдеш, телхар хувцаш.

— ДогІа дийлхача де хІама доацаш дисац тхо, — йоахар И. Тришинеи В. Мироненкоси. — ДукхагІйола доакъар кийчду техника шеюаргІйола ха йина яьнна тишa я.

И. Халин керте латта бригада совхозе хинна ца Іеш, районе дикагІчарех лоархІащ я. ЦаІ да-кх – новкъа: йоакхо йоацаш йисай цун коллектив. Цудухьа раьза бац нах. Кастта доакъар кийчдарца цхьана ка бола ялаташ чуэца болалургба уж. Долче, из механизаторий керттера экзамен я.

— Планаш кхы а сихагІа кхоачашъергъяр оаха, нагахьа санна балха тІа цхьацца новкъарленаш ецаре, — йоах механизатораша. — Техника тиша хилар из цаІ да, хІаьта йолащ яр лора ца яр шоллагІа да. Бригаде доаггІача тайпара ха ца дар бахьан долаш, трактораш тІара а комбайнаш тІара а оатхалаш лечкъаю кулга цІена боацача наха. Масала, «Дон-1500» яхача комбайна кабина чура боккха мах бола импортни кондиционер йихьай, жатка тІехьатосса подвескаш дІаяьхай.

Кхыбола механизатораш леткъ шоай техника тІара аккумулятораш яьхай, яхаш.

Дог лазаш дувц механизатораша шоай бригаде цІе уголок, лувча моттиг, лерттІа столови ца хиларах. Кхачанца дац бьацадаараш, къе я маьхк, шекар чу ца тоссаш мел чай, гучаялац автолавка.

— Тхоай йоакхо мишта ю хьахьокхаш цхьа масал доаладергда оаха, — йоах механизатораша И. Скрыпкоси И. Тришинеи. — Дефицитни кхалнаьха иккаш язъяьяр тхона. Из хоам тхоашка хьакхаьчача миноте, тика тІа дахар тхо. Цига тхона хезар хохал кІомагІа дар: шоай ханнахьа хьадахка дезар, тІехьадаьннад шо, товараштa распределени яь кІира даьлча уж тхоашта ловчча дІадохка бокъо еннай тхона. ХІаьта оаха тхоай бокъо яр чакх а даьккхад. Кхы дІахо къамаьл дайтанзар тхога тика болхлоша. Тхона хезачох, цу тайпара киловзалаш каст-каста хул Долакоарча тика тІа.

ШоллагІа адрес — ГІ. Ахриева цІерагІа совхоз. Укхазарча хьайбаш леладераша е соахка а, е дІабахача пхе бетта а кхоачашъяьяц паччахьалкхенга шура йохкара планаш. Кхы дикагІа хьал дац дулх дохкача даькъе а. Керттера бахьан — доакъара база ледара хилар.

Бакъда, соахка гурахьа совхоза кулгалхоша бІубенна дувцача къамаьлашка ладийгІача укхаза доакъарца халонаш хургья ала саг лоархІавергвацар. Хеталора, эггара кІезигагІа хилча а, шин шера тоъал йол, силос совхозе Іалашъяьй, аьнна. Март чакхбоалача деношка хьайнашка дилла тІеххьара доакъар кхоачаделар, дикка лаьгІъелар шура.

— Цу тайпара хІама кхы ца хилийта чІоагІо яь да тхо, — аьлар керда оттаваьча директора Балаев Къайсара. — Доакъар кийчдара лаьрхІа шиъ арендни звено вІашагІъеллай боахаме, бІаь совгІа гектара тІа тайп-тайпара культураш дІайийнай.

— Укх шера совхоза кхаш леладераша Іалашъе еза 962 тонн йол, 900 тонн ча, 5415 тонн силос, — аьлар Балаев Къайсара.

Малгобекски районе дІахо дода доакъар Іалашдара хетадаь месячник. Ди тІехьа дукхагІа нах, техника юкъеоз цо. Цхьабакъда, гуш долча толамашца цхьана гучадувл кхоачамбоацараш, мелал, мекъал.

А. ГЕРАСИМЕНКО,
Малгобекски горсовета депутат;

М. МАЗИЕВ,
«Грозненский рабочий» газета болхло;

М. КАРТОЕВ,
тха соб. корр.

НИЗ ВІАШАГІ А ТОХАШ

ДІадахача ерача дийнахьа КПСС Нохч-ГІалгІай обкома Политически просвещене цІагІа Российски Федераце Коммунистически парте Учредительни съезда делегаташца вІашагІкхийтта хилар города Грознеи юххьанцарча партийни организацей секретараш.

ВІашагІкхетар дІадоладир парте Грозненски горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос, цунна хетадаь массехк дош а аьнна.

Укх тІеххьарча хана дика болх баьб юххьанцарча парторганизацей болх тоабеш — шербеш, коммунистий низ вІашагІтохаш, цар политически хьинар айдеш, структураш дикагІча оагІорахьа ерзаеш, аппарата балхага дикагІа хьожаш. Цу гІулакха юкъе доккха дакъа лаьцар юххьанцарча партийни организацей секретарий советаша. Иштта шоай низ вІашагІтохаш ба город Грозне юххьанцарча парторганизацей секретараш. Цох лаьца дар вІашагІкхийттача хинна къамаьлаш.

Из керда гІулакхаш дувцаш «Оргтехника» производственни объединене парткома секретара вІашагІкхийттача комитета члена В. И. Зайцева гулбеннараштa дІадовзийтар цу хьакъехьа шоай парторганизаце деш дар. Цо дийцар цу хьакъехьа деш дар зе ваха ше Донецкеи Москвеи хинна хиларах. Цига иштта йола совет вІашагІтох массехк парторганизаце. Из хила йиш я йоккхийча парткомашка, городашка, кхыча вІашагІкхеташа структурашка.

Иштта дІадоладаьча кердача гІулакха юкъе керттера дар да коммунисташ шоай лоІаме хилар.

КПСС Устава боарамашка секретарий советаша теркам тІабохийт партийни мугІарий низ вІашагІтохара, белгалйоаккх партийни организацеша де дезарий тактика, стратеги, партийни организацей социамаш дикагІа кхоачашдара формаш.

Секретарий советаш гуллу эшарга хьежжа цунна юкъе дакъа лоацаш болча наьха лоІамагІа шин кІирагІа цкъа. Совета члений цхьатарра бокъо я. Советий кхетаченашка дакъа лаца мегаш ба парте горкомий, райкомий секретараш, юххьанцарча партийни организацей секретарий заместителаш, кхыбола партийни болхлой.

Секретарий советий бокъо я моллагІча гІулакхах лаьца города партийни организацей хержача органашка хаттараш де, царна дола жоп хьадеха а.

Совета кхетачене дувца оттаду гІулакхаш кийчду коммунисто е инициативни группас. ХІаьта дувцаргдолча дешай повестка оттаю совета члений дукхагІбарий лоІамагІа.

ХІанз укх сахьата Грозне 600 гаргга юххьанцара парторганизаци я. Цар секретарий цІерагІа дувца гІулакх оттаде йиш йолаш я 20 сагах латта группа.

Цул тІехьагІа къамаьл даьча «Чечингстройтранс» производственни объединене парткома секретара вІашагІкхийттача комитета члена Х. Аслаханова дийцар Москвая Калинински районе шийна дайзачох.

КПСС XXVIII-ча съезда делегата, «Красный молот» завода производственни объединене парткома секретара Л. Я. Кривошеева аьлар, иштта йола советаш вІашагІтохар пайдане да долаш дар довзара, моллагІа гІулакх къоастадара. Уж органашта духьалъяха вІашагІтохаш яц, царца цхьана цхьа никъ лаца еш я.

Ховш ма дий, партийни органий соцамаш кхоачаш ца деш моттигаш кІезига йоацилга. Уж кхоачашдарга хьожаргья советаш.

Гулбеннараша хаттараш дир Российски Федераце Коммунистически парте Учредительни съезда делегаташ хиннача Л. Я. Кривошеевга, С. А. Бибулатовга, С. А. Гериханова, Н. В. Шпонькога. Дагьча хаттарашта цар жоп делар.

ВІашагІкхийттача дакъа лоацаш хилар КПСС Грозненски горкома секретарь В. С. Маслова.

КПСС XXVIII СЪЕЗДА ПРОГРАММНИ ЗАЯВЛЕНЕИ КПСС УСТАВЕИ ПРОЕКТАЙ ХЬАКЪЕХЬА РСФСР КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ УЧРЕДИТЕЛЬНИ СЪЕЗДА

РЕЗОЛЮЦИ

1. РСФСР Компарте Учредительни съездо керттерча даькъе хьаллоац парте XXVIII съезда Программни заявленеи КПСС Уставеи проекта положени.

2. Съездо редакционни комитета тІадулл Программни заявленеи КПСС Уставеи проектай хьакъехьара РСФСР Компарте Учредительни съезда доакъашхой критически замечанеши предложенеши парте XXVIII съезда кийчон комиссешка дІакхачийта, съезд хьаеллале кІирал тІехьа ца йоалийташ КПСС XXVIII съезда Программни заявленеи КПСС Уставеи проекташ центральни партийни кепайоазон тІа араяхар иийса а лерхІ.

РСФСР КОМПАРТЕ УЧРЕДИТЕЛЬНИ СЪЕЗДА РОССИЙСКИ ФЕДЕРАЦЕ МАССОВИ ИНФОРМАЦЕ СРЕДСТВАШЦА РСФСР УЧРЕДИТЕЛЬНИ СЪЕЗДА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ДОЛЧА ГІУЛАКХИЙ ХЬАКЪЕХЬАРА РСФСР УЧРЕДИТЕЛЬНИ СЪЕЗДА

РЕЗОЛЮЦИ

Политически партега эффективни гІулакхаш лелалургдац массови информаце ший средстваш йоацаш. Дукха партеш хьахулаш латтача, хьашташи хетараши декъалуча, политически къовсам чІоагІлуча хьале из бакъдар къаьстта лоархІаме да.

Съездо динза даргдоацаш лерхІ массови информаце российски средствай хьакъехьара ший принципиальни позицеш хаьдда къоастаелга.

Съездо хьаллоац ший лоІамера телевидении радиовещании, киностуди, информационни агентство, книжнайи газетийи издательстваш, керда газеташи журналаши арахецилга юкъе долча массови информаце средствай йизза йола система хьаярах РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезда, Россе общественноста предложенеш.

Съездо:

— чІоагІъю «Советская Россия» яха газет арадоаккхача дакъа лацара бокъо, из арадоаккхача дакъа лоацаш РСФСР Коммунистически парте Центральни Комитет хилийтар дехаш КПСС ЦК-ага а кхайк;

— динза даргдоацаш лерхІ РСФСР Компарте ЦК-а керда кепайоазон органаш — газети общественно-политически журнали хьаделга, газеташ, журналаш, политически художественни литература арахеца РСФСР Компарте ЦК издательство юллилга.

Нн. В. А. Дыхаевна, И. Х. Джабраиловна, А. Д. Кусаевна, Е. И. Кальянована, А. И. Пономаренкова «Нохч-ГІалгІай АССР культура заслуженни болхло» яха сий дола цІи яларах дола

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Советски культура даькъе дика хІамаш карагІдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГІалгІай АССР культура заслуженни болхло» яха сий дола цІи лойла:

Дыхаев Амхьада Вахийна — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета керттерча редактора.

Джабраилов Хасмухьмада — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета телевидене студе воккхагІволча редактора.

Кусаев Жабраьила Адиза — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета керттерча редактора.

Кальянова Елена Ивановнана — Нохч-ГІалгІай радиоцентра телевидене цеха начальника.

Пономаренко Анатолий Ивановича — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета режиссера.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатель Д. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный.
1990 шера 27 июнь.

Н.н. З. С. Булуевана, Т. А. Гантемировaна, А. М. Джабраиловaна, Л. М. Мартазановaна, Н. В. Приходьконa, И. П. Юдина Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Сийлен грамота яларах дола

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Дукххача шерашка беркате болх барахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Сийлен грамота лойла:

Булуева СаІида Зулайна—телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета телевидене студе редактора.

Гантемирова Іалаудина Тамарена — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета телевидене студе режиссера.

Джабраилова Мухьмада Іайшета — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета телевидене студе режиссера.

Мартазанова Мехте Лидайна — телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета телевидене студе йоккхагІйолча редактора.

Приходько Нина Владимировнана — Нохч-ГІалгІай радиоцентра оаз йоахача оборудованена гІулакх деча механика.

Юдин Иван Прокопьевича — Нохч-ГІалгІай радиоцентра водитела.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатель Д. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный.
1990 шера 27 июнь.

КПСС XXVIII съезда накъадолхаш

ДОАЛДАРГА ХЬЕЖЖА

КПСС XXVIII съезд хьаелла ха гарга ме гIорт газет дешарашкара дукха дукхагIа письмош ух редакце. Наха дувц тахан перестройке эттача ярача проблемех, парти, наьха вахар эргадаьккха тоадара дича шоашта бакъахьа хетачох, экономике этта чоалхане хьал бокъалгахьа даккхарах дувцаш.

Цу тайпарча цхьаболча нахаца вIашагIкхетар хилар са укх деношка «Терек» яхача Нохч - ГIалгIай производственни мебельно-дахчан хIамаш еча объединене. Цига дакъа лоацаш бар коммунисташ, парте боацараш. Масала, Володин Семен Филлипович — партен къахьегамен ветеран, пенсионер, Сайдаев Сайд-Хьусен объединене профкома председатель, цхьоалагIча цеха технолог, къахьегама ветеран Орлова Вера Борисовна, цу цеха сборочни участка бригадир Касумова Зара, шоллагIча цеха болхло Хашуева Марем, объединене производственни отдела начальник, къахьегама совета коллектива председатель Азиева Тамара.

Хьалхара дош лургда вай **С. Володина.**

— Са деррига вахар укх предприятеца дувзаденна да. Се хIанз пенсе вале а, укхазарча коллективацара, парторганизацецара бувзамаш хоададац аз. Дукха хIамаш хувцаденнадий укхаза сона дагадоагIача юкъа? Эргадаьнна дукха хIама дац. ХIанзчул ткъаьи итт шу, шовзткъаш шу хьалха хинна станокаш я болх беш, бакъда, нах-м хувцабеннаб. Аз болх баьча фанеровально-заготовительни цехе со вовзаш наггахьа мара саг вац, уж а къахьегама ветеранаш.

Со ала воаллар-м из дац. Со фу ала гIерт аьлча, ха дIа ме йода (сога хаьттача) ше хьадеча хIамах дог лазаш бола нах, производствах ший шоллагIа дола цIа хета нах кIезигагIа хулаш боагIа. ХIаьта хьо, коммунист ма вий, хьона дукхагIа бехктокхам тIабужий Iа аьлча, парте вахарах миссел со дехке воалаш хIама даьдац аз, оал цхьаволчо.

З. Касумова: — Бакълув хьо, чIоагIа гоал даьннад парте гIулакхаш. Цхьабакъда, се коммунист еце а сайна хетар аргда аз. Сога дуккхаза а хеттар хьалхагIа парте хIана оттац хьо, аьле. Аз массаза а оалар: са безам бац парте хила хьакъ доаца нах тахан цу мугIарашка болча хана. Парте член хила бокъо я цIена, принципиальни, лакха идеалаш йолча сага. ХIаьта хIанз цунна юкъе дукха ба парте сий доадеш бола, цунна юкъе хила хьакъ доаца нах. Цудухьа сога хаьттача, аз IоцIенъергъяр парти. Нийсса ахаш мара ца бусе а, бокъонца бола ленински парте хила боагIараш мара юхебусаргбацар. Парте членаш дукха хиларах латтац цун низ. Цунна чубоагIараш бизза нах хиларах латт.

ЧIоагIа дика болх ба тахан гласность йолаш, перестройка е вай гIерташ. Из деррига а дика да. Перестройка дIайолаяьча укх пхе шера болхлочун вахара хьалаш цхьа грамм тоа ца деннилга чIоагIа во да. Са бригадерча 30 процент йолча болхлошта хац хIана кхаьчад вай цу хьал тIа, хIаьта тха кулгалхошта, партийни организацена цу хаттара жоп дала магац.

М. Хащуева: — Нагахьа санна сай балха тIа аз брак йича, со декхарийла я цунах жоп дала. ХIаьта партийни болхло? ГIалат ваьлча— кхыдолча гIанда тIа Iохоаву. Партийни болхлочун бехктокхам хила беза кхычарел а боккхагIа. ТIаккха цу тайпара бехктокхам царех цхьабарий бац.

Е цхьаькха масал. Ер шу доладелча денз нагахьа бутт дIабахабац оаха план кхоачашъяь. ХIаьта тха малагIа бехк ба? Цхьаккха а бац. Кулгашца ду балхаш 80 процент хIана дац, аьнна, да. ХIаьта йолаш йола оборудовани чIоагIа тиша я. План кхоачаш ца ярах наьха алапеш лоха да. ТIаккха малав бехке? Эггара хьалха бехке бараш кулгалхой ба.

В. Орлова: — Хьажал, дIабахача 5 бетта производственни план кхоачашъяьяц объединене. Из дош Iа хьоахадаьчул тIехьагIа поставкаш е езаш болчарна бехк дIатIабехк тха кулгалхоша.

Т. Азиева: — Пхийта шу совгIа ха я аз укх предприятте болх бу. ЦIаккха ши дага йолаш хиннаяц со парте хила еза я езац яхача деша. Партена раьза боацараш-м хьалхагIа а бар, цхьабакъда, хIанз санна ирденна лаьттадац из гIулакх. КПСС XXVIII съезд хиннача цхьа ха ялллаца чIоагIа дог айденна йолаш, деррига де вIаштIехьдергда мотташ яр со. ХIаьта тахан кхетадеш да цхьаккха хIама вай даьдоацилга. Малав бехке? Вай болх баьб воашта кулгалдаьга хьежжа. Планаш кхоачашйора — бIаргагуш хIама дацар. Вай парте лард я демократически централизм. Из вай массане а цIеца дIайийнай. ХIаьта вахаро ше бакъдаь хIама да вайга 5 процент демократии 95 процент централизми йолга. Вай парти — цхьан дагарча наьха парти я миччa бесса дале а. ТIаккха укх халача, партийни аппарато шийна алапи лакхдаьча хана, коммунистически идеалашта тешаме хила таро йий са?

С. Володин: — Къамаьла се юкъеэккхарах бехк ца баккхар, дех аз бакъда, диззача 70 шера профессиональни политикаш хьалкхебара е база е школа вIашгIъелла яц вай. Аргда аз парте финансех а. Сона а со санна болча дуккхача наха а из йоккха къайле ма йий. Нагахьа санна пенсионерашта 500 миллиоя сом хьожаде йиш хиннаяле, хIаьта партега Iалаьмате дукха ахча хила деза. ХIанз йолаш йола централизм ма хулла сихагIа дIаяккха еза. Моттигера структураш мишта хила еза коммунистий шоай гIулакх хилийта деза. Хьанна мел ахча тела деза а коммунисташка шоашка къестадайта деза. ХIаьта парте лоархIам чIоагIлургба нагахьа санна лакхе латтачар юххьанцарча партийни организацешцара бувзам чIоагIбой, лакхера Iочу амараш телаш а ца багIаш, мугIареча коммунисташта хетачунга ладувгIе, уж хьаллоаце.

С.-Хь. Сайдаев: — Са бага-м хий латт яьхад пхьидо. Цунна а дайна, во хьалаш дац вай аппаратчикий. Шортта алапи да, чубаха тIехдика фусамаш я, тIабагIаш кIайн Iаьржен «Волгаш» я. ТIаккха мугIарера болхлой мишта бах, цар социально - бытовой хьалаш миштад хара дукха сагота бац аппаратчикаш. Берригa а аппаратчикаш ишта ба ала воаллилга дац са из. Аз дувцар вай таханарча системах да. Хьажал, укх тIеххьарча шин-кхаь шера наьха бытовой хьалаш тоадара башха дукха хIама даьдац тха предприяте. Цу даькъе бехка кIалхара ялац профком а. Бакъда, мел чIоагIа профком тохаелча а, хIама хургдац тха нагахьа санна лакхе латтача органаша тха йоакхо ца йой. Квартирашта учете латташ таханарча дийнахьа 200 гаргга саг ва объединене, хIаьта укх гарггарча хана цу нахах 10 дезалхочоа мара даггара елча а квартираш яла вIаштIехьдаргдац тха. Цу даькъе сона хетар фу дар аьлча, моллагIча цхьан гIишлош еча подрядни организацена тхо тIачIоагIдар. Тхоашка доагIача даькъе оаха царна а гIо дергдар. Иштта хIама ца дой, сона хетачох, 2000 шерага кхоачаш хIара сага къаьстта фусам хилийта вIаштIехьдаргдац.

Т. Азиева: — Со производственни отдела начальник я. хIаьта къахьегама коллектива совета председатель а я. Атта декхараш дац сона тIалаттараш. Цул совгIа, сога хаьттача СТК председатель хила везар къахьегама йоккха опыт йола болхло. ХIана аьлча, атта дац ерригача объединене производственни отдела кулгалдеи къахьегама коллектива совета председатель хилеи. МалагIа декхараш да СТК кхоачашдераш? Сога хаьттача профсоюзни комитета полномочеш я: хIана аьлча, хьанна салаIа ваха путевка яла еза, прогул ярах, дисциплина толхаярах малагIчун таIазар де деза. предприяте кулгалхоша шоай декхараш мишта кхоачашду хан - ханнахьа ладувгIар. Из деррига а даьд алийтадеш да. Цул совгIа, профсоюзни комитета функцешта чудоагIаш а да. Дуккхача наха хетачох, СТК вIалла эшаш яц, сона а хет из иштта.

Корр. Шуга массанега а цхьа хаттар дар са. Нагахьа санна КПСС XXVIII съезда трибуна тIара къамаьл де вIаштIехьа даьлча, фу аргдар оаш?

С. Володин: — Аз аргдар болхлой класса сий лакхде деза, аьнна. Тахан чIоагIа лохденнад из. ХIанз предприятешкара болхлой, (дикагIа бола специалисташ) дIа а бувлаш дIаух. Цар вIашагIъехк кооперативаш, хIана аьлча, тахан наьха дикагIа баха безам ба. Аз бехк а биллац цу нахах.

З. Касумова: — Нагахьа санна парте съезде къамаьл де сай таро хилча, аз аргдар парте къаьгга хьагойта деза хьан хьашташ да ше хьаллаца дезараш? Парте лохерча звеноцара — юххьанцарча партийни организацецара бувзам чIоагIбе беза, аьнна.

Т. Азиева: — Аз коммунистий форуме сай къамаьл де вIаштIехьдаьлча аргдар: наьха хьаштий дукхагIа терко е еза парте. КПСС лоархIама кIийле я болхлойи ахархойи, аьнна, латт КПСС ЦК Платформаи Уставеи проекташ тIа. Цох духхьал сайна лозунг хетилга дIаарг дар аз съезде. Къаьгга хьагойта деза хьан хьашташ да парте хьаллувцараш.

В. Орлова: — Парти кердаяккхара а кIезига теркам тIабохийт вай тахан. Дикагa дог доахилга йолаш хьеж вай коммунистий форум хьаелларга, цун соцамех тийша я парте а халкъа а кхел. Цхьабакъда, садуийташ дола хIамаш а да укхаза кIезига. Царех цаI: дукха хIама хувцалургдий-хьогI керда программни документаши Устави тIаийцачул тIехьагIа? Цхьаькха хIама а да сатем боабеш. Революци яьлча гIоне хьадоагIаш да деррига а доал Советашка хила деза, яхаш. ХIанззалца даьсса хабар мара хиннадац цох.

Къамаьл дIаяздаьр
А.-Г. УГУРЧИЕВ.

Делегата трибуна

Геннадий Михайлов: «суздальцаш парте болх».

— Иштта да из, — йоах КПСС Суздальски райкома хьалхарча секретара Г. М. Михайлова. — Кризисни ха йоаккхаш я ерригa парти а тха районни организаци а. Бакъда, цун мугIарашта юкъеух перестройках тешаш а партех тешаш а бола нах.

...Владимирски обкоме партийни съезда делегаташ харжа болабалале хьалхагIа тхога хоам бир: «Суздальски секретарах лаьце дувцал оаш. Из хоржаргхиларах шек дац тхо».

Геннадий Михайлович секретарал деш вола ши шу мара дац. ХIаьта а дика вовзаш ва из: укхазара, суздальски ва. Болх бе воладеннав ший 23 шу даьлча совхозе инженер-механик волаш. Пхе шера совхозе директор хиннав. ВПШ йистеяьккхай. Цхьан шера Суздальски райисполкома керте лаьттав. ХIаьта перестройка йолаеннача ханна владимирщина цхьан районни парторганизацена керте эттар — Юрьеве-Польске. Район хьалъайийр. ТIаккха юртахоша шоаш болча юха дIавийхар...

— Геннадий Михайлович, моттигерча Советашка хоржамаш мишта хилар шун?

— Райсовете 70 депутатах 47 коммунист ва. Горсовете 50-нех —27. ДукхагIбараш. Цхьабакъда, хетараш цхьатара дац. Председатела хьакъехьа дале а. Сона хет: районни парторганизацикотъяьннайий — секретарь хила веза Совета керте. Юстарваьнна доал де ца а гIерташ — официально кулгалдеш. Раьза хиланзар...

— ХIаьта миштад гIулакх партегара Iаьдал Советаша хьаэцара хьакъехьа?

— Партегара эдаш дац из. Министерствашкареи ведомствашкареи эц. Советаш а яц из эцар. Боахамаш хила деза Iаьдал дизза бе доаллараш. Совето налог оттаю — кхы мел долчоа къахьегамхо мукъа хила веза. Ишта ца хуле, экономика хьалйоалачара яьннай.

— Хьона хетачох, малагIа маIан да предприяти ший мукъагIа хилара?

— Ший гIулакхашта ше доал де мукъа хилар. Тха цхьан совхозо — «17-ча Дунен халкъашта юкъерча кагирхой ден цIерагIчо», — хIанзарча маьхашка диллача 900.000 сома пайда бу баьцадаараши ялати кхедарах. Из болх беш 700 саг ва. Ший таронаши наха эшараши лархIа а лаьрхIа, совхозо пластмассайи шампунеи цех хьайийлай. Укхаза 60 болхло ва, хIаьта пайда — миллион. Шоашта аьттув болашагIа йолча хана боагIа укхаза балха хьа, хIаьта аргIера балхаш сихденнача хана цех геттара дIакъовл. Из да-кх ший боахама дас санна доал дар.

— ХIаьта арендаторашкахьара хур фуд?

— ДIауйлаел оаш оашош: Ляховицы яха юрт перспективни йоацарех лоархIаш яр. ХIаьта цхьан шера цига хьалдаьча кердача цIеноех бIарчча улица хьахиннай.

— Суздаль — фаьлгаца ювца город...

— Цхьабакъда, хIанз укх сахьата тхоаш укхаза дай хеташ дац тхо. Горсовето шера дIадахийтад 5.1 миллион сом, хIаьта хьатIаденар—4.9 миллион. Иштта дIадаха йиш йолаш дац гIулакхаш. Мах баь варгвоацаш йола тIехьале лораярга диллача а, туризма индустри дегIайолаярга диллача а, города Iалаьмате йоккхача потенциалах — халкъа духовни, патриотически кхетам балара долча памятникех, эггара хьалха — кагирхоех пайда эцарга диллача а. Цу дерригача хIамашта тешшаме экономически лард хила еза. Тха эггара гарггагIарча ханара планаш — массехк колхози совхози юкъе а йолаш туристски консорциум хьаяр: Санино яхача юрта туристски кооператив вIашагIйоллар (40 цIалг. чеканка, льняной хIамаш кийчъяр.) Кипаза юха дIалу Васильевски монастырь. Каменка яха хий цIендеш доахк тхо — цу тIа гIолла дIагIоргья ший тайпара хоза туристски маршрут (къаьнарча ладьяшца): дIахорча хана кхо миллион сома пайда бала йиш йолаш да модз дукхагIа кхехкадар. Миллион дала дезаш я йохкаш йола сувенираш...

Сурта тIа: йовш лаьтта Ляховицы яха юрт юха дийнлуш я арендатораш бахьан долаш. ХIаьтта яьккхача шурий чам баккхал аьнна хьакховдайир Г. М. Михайловга (аьттехьарвар) фермера Егошина Нинас.

ТАСС корр. И. Буряк. Г. Попова сурт (ТАСС фотохроника).

Грозненски экспериментально - механически заводе кIезига бац шоай балхах тIехдика кхеташи хьалхашка латта декхараш массаза а цIена кхоачашдеши бола токараш. Царех цаI ва Юмангулов Галимжан Мидарисович. ТкъоалагIа шу да из укхаза цу профессех къахьегаш вола. Цу шерашка массехк балха говзал Iомаьй цо. Цудухьа цехерча эггара бехктокхамегIа йолча участке дIа а этта, къахьега йиш ярех ва из. Къахьегаме доккхий мулаш дахарал совгIа, ше керте латтача бригада болхи машинашъерашта юкъера яхьи кхетамца вIаштIехьъяьккхай цо. Цудухьа хIара сменагIа нормаш 125—130 процент кхоачашъеш я из керте латта коллектив.

СУРТА ТIА: бригадир Г. Юмангулов.

ПЛАНАЛ ТIЕХ

Малгобекски бурув тохара балхий управлене коллективо ер шу доладелча денз планал тIех техад цхьа эзар метр бурув. «Iаьржа дошув» дала йолаенна, массехк скважина эксплуатаце дIаеннай.

ХIара буровой станокаца бетта бурув тохара коммерчески сухала пхе бетта задани 105,8 процент кхоачашъяьй УБР коллективо. Лаьттан ченаш техкарий балха тIа керттера хьокхам лоархIаш ба из. Къахьегама овсарле лакхъяра план а дикка тIехкхоачашъяьй, планагIа лаьрхIачул совгIа 66 эзар сом пайда баьб.

Белгалъяьнна дика къахьегаш я М. Гандалоев керте латтача буровой коллектив.

ДЕЗАЛА ДИНАСТИ

«Чечингавтотранс» производственни территориальни объединенена чуйоагIача автоколонна-1436 водитела Алдамов Лом-Iаьлас ше транспортни системе къахьега волавелча денз тайп-тайпарча автомашинашца баь никъ дIалаьрхIача массехказа дуненна го баккхалла бIаьха ба. Шовзткъа шера автомашина лехкаш цо баь никъ ба из. ХIанзчул шовзткъа шу хьалха духхьашха цо болх бир ЗИС-5 яхача автомашинаца. Халкъбоахаме дукха хувцаденнад цу хана денз. Къаьнача маркаех йолча автомашинашта метта предприятешка хьаухар керда, эргаяьха, низ болашагIа йола автомашинаш. ТIаккха йоккха опыт йола водитель болх бе воалалора цар тIа. Уж цо хийцай итташ. Цхьабакъда, ше болх бе волавелча денз цхьа моттиг нийсъялийтаяц цо авари яь е наькъа тIа хьовзам хилийта. Теша хала долаш из дале а, из бакъда.

Ше тIаволча автомашинаца Лом-Iаьла ца кхоачаш вай мехка нагахьа моттиг йисаяц. ДагадоагIа цунна Памир яхача лоамашка гола етташ, урхе йоахаш, доккха лоа уллача халача наькъашка ше лийнна денош. ЗIанараш автомашина чархашта тIахьоарчаяь йола ший машина цо лехкаш, бух боацача ахка из тIаволa автомашина яхар кхерам болаш хала наькъаш дар уж. Иштта йолча рейсашка цхьан ханна йохийтар массехк автомашина, из дора нагахьа санна гIа эшаш моттиг хуле дIа-хьа новкъостал дергдолаш. Тайп-тайпарча къамех бола нах бар уж: таджикаш, узбекаш, нохчий, гIалгIай, эрсий, эггара тешамегIа бола нах ухнйтар цу рейсашка. Царна нийслора хий доацаш йола яьссаленаш, мах баь варгвоацаш деза дар хий, цхьанне шоллагIчунга хи къург байташ декъар цар из. Еха латтача машина юхе гIолла тIехваьнна дIаводаш саг коравагIацар царех, эшаш дола гIоновкъостал ца деш.

Иштта шоаш барт-цхьоагIо йолаш хиларах, нийслу халонаш эшаеш шоаш баьча балхах дувц къонача водителашта Алдамов Лом-Iаьлас. Цхьа дош а тувладалар кхераш шоай хьехамчо яхачунга ладувгI цар массане а. Царна шортта дувца долаш ва из. Шийна ховш дар, дуккхача шерашка Iоаяь йоккха опыт дог раьза а долаш, дIайовзийт цо къонача транспортникашта. Дог цIена саг, аьле лоацца характеристика лу цунна массане а.

ХIанз междугородни перевозкай автотранспортни предприяте бригадана керте латташ болх беш ва из. Дуккхача районашка, городашка, регионашка гIолла чакхвувл из деза мовхьаш ийца йодача ший автомашинаца. Цхьабакъда тIеххьара соца моттиг я г. Грозный, Нохч-ГIалгIайчене. ЧIоагIа саргIата хул из укхаза юха цIакхаьчача. Цунна дагадалац Сталинен Береи яьча бIехача вaIадах ше ваьхача мехкагIа ваьккха, цун лоамащи хьунаши го йиш йоацаш, цун хозненах ваьккха лийнна ха. Цудухьа хет цунна дунен тIа мел йолчул хозагIа ше ваьха моттиг.

Шераш дукха дIаихад, Лом - Iаьлий корта кIайбеннаб. Цхьабакъда, тIах аьнна кадайи могаши саг ва из. Вахаре ше баьнхача чамах доккхалдеш ва из. ВорхI бер хьалхийнад цун. Шоай даь къахьегама никъ хьал а лаьца, шофералла болх бе волавеннав цун ши воI Руслани Омари. Уж шаккхе а дас къахьегача автоколонне болх беш ва. Къахьегара тIера болаш, цIена болаш хьалкхебир цо ший дезал. ХIаьта шин воIа езаелар даь професси. ЗIамига болча хана денз шоай даь машинаца лийнна уж, кхыча балха баха раьза хиланзар. Хала хиларах балхах бIу ца къожабеши къахьегара тIера йолаши я АлдамовгIар династи. ХIанзлехьа къонача АлдамовгIар хьахьекхад шоай да санна башха-дика производственникаш шоаш хургхилар. Царна дег тIара доагIача дешащца ловца баккха лов сона шоай дас санна мара цIаккха авари ма йойла оаша, аьнна.

БIаьха а сий долаш а ба Лом-Iаьлий къахьегама никъ. Дукха маьхера совгIаташ, сийлен грамоташ, ахчан премеш тийннай цунна. Иштта цун наькха тIа лепаш я «За трудовую доблесть» яха медаль.

Х. БЕРСАНУКАЕВ,
«Чечингавтотранс» ТПО автоколонна-1436 юрисконсульт.

КЕРДАЧА ТАЙПАРА

Саллараш — юрта боахама къаьнагIа долча доакъоех цаI, 80-гIа шераш доладеннача юххье денз эггара хьалха доаларашца къахьегам вIаштIехьбаккхара подрядни формаш тIа даьннад из. Чилла боаккха бурилгаш контрактаце договорегIа дIаийю боахамашта еннача паччахьалкхен закупкай планашка хьежжа. Чилла боаккха бурилгаш кийчъяра даькъе дикка толамаш даьхад Нохч-ГIалгIайчен саллараш леладераша 1986—1989 шерашка. Саллараш леладеча районий колхозашеи совхозашеи паччахьалкхенга ехкай чилла боаккхача бурилг а й 4266,1 центнер, чу тайппара XII пятилетка паччахьалкхен заказ ханал хьалха — 4 шера 155,1 процент кхоачашдаьд, вешта аьлча чилла боаккха бурилгаш кхеяран кийчъяран республико хIанз тешшаме хьалаьцай РСФСР-е хьалхарча моттигех цаI.

Шоай цIагIа саллараш леладеш 3,5 эзар гаргга деза.1 ба республике, хIаьта царех хIаране 28—35 дийнахьа 500—600 сом доаккх юкъера лаьрхIача. Массехк шу да Сунженски районе бахача КлиматовгIар дезало саллараш дехка. ДIадахача шера 70 грамм нIовцискаш а кхаьба, чилла боаккхача бурилгий 257,4 килограмм дIачу а енна, 4618 сом алапи ийцар цо. 3118—1869 сом ийцар шоай продукцех цу районе бахача К.-С. А. Агиевеи Т. Х. Сейнароевеи дезалаша. 2011—3134 сом ийцад чилла бурилгаш дIачуеннача Назрановски районе вахача М. И. Бузуртановеи А. Б. Яхъяевеи. Оалаш мадарра, паччахьалкхенна гIулакх а хул, наха шоашта пайда а хул.

Нохч-ГIалгIайчерча салларaш леладеча боахамашка еча харжий цхьаккха тайпа лоархIам бац, чилла бурилгаш кхеярга мел мах бода къоастадеш дац, тIаккха производствана кулгалдара экономически методашца нийса доагIаш хилац из.

Саллараш кхычахьара новкъостал доацаш юрташка бахача наха шоаш шоай цIеношка кхоабаш хиларах отараши цIеноши белгаларча даькъе теш а лу фусамдай оагIонгахьара уж юхаметтадоаладеш тоъал харж езаш а хул. ХIаьта а хIанзалца хьа арадаьнна цхьаккха инструкци дац «Росшелкпрома» системе фусамдаьша еча харжаца дакъа лоацилга оттадаь, цхьабакъда, мехка эггара дукхагIа чилла бийдал йоаккхача Узбекски ССР-е цу гIулакха арендни мах тела дукха ха я. ЙоагIаш йола Iилма-тохкама учрежденеш хIанз мукъагIа цу дешашка хьожаре бакъахьа яр.

Саллараш къахьегама механизаци яра боарам геттара лоха болаш дола дакъа хиларах дукхагIйолча колхозашкеи совхозашкен 1 килограмм чилла бурилгаш кхееш хьегача къига дIабода мах дукха ба.

Салларий боахам а чилла бурилгаш чакхйоаха фабрикаш а бе-беча ведомствай доалахьа хиларо вIашдухьаленаш хьею.

Салларий боахам дIахо дегIабоагIалга айхха дувзаденна да доакъара база чIоагIъярцеи шеръярцеи. Салларашта лаьрхIа дIаегIа диткомарий гаьнаш «Чеченингушагропромо» 787 гектар лерхIе а, бокъонца йолаш яраш 607 гектар мара яц. Цу тайпара, саллараш кхабара Iалаьмате безача маьха дола 180 гектара тIара доакъар вIалла хьурмат ца деш хIалакдаьд бахача наха, колхозашеи совхозашеи. Цунна хьалхара бехк текхабац цхьанне а. Цу гIулакха юстара яьнна латт юртий, поселкай, станицай Советаш, рай (гор)райисполкомаш. Цудухьа, 30—35 шераш даьннача диткомарий гаьний 302 гектари 1960—63 шерашка дIаегIача гаьний 397 гектари тесса йита, чIоаггIа нийлхъенна я. Цар хьувкъам 3—5 центнерал лакхагIа бац планагIа хила безар 30—40 центнер боллаше а. ДIахо йодача хана царна реконструкци, ремонт яр, Iунал дар вIаштIехьдаргдоацаши пайдана хургдоацашя хIама да. ХIаьта саллараш леладу боахамаш йиззача боахама расчета тIа доалаш а самофинансировани хила езаш а хиларaца дувзаденна керда диттгаьнаш дIайогIаш а йолаш ярашта агротехнически Iунал деш а яц.

Нохч - ГIалгIайчехь, РСФСР цхьайолча кхыча районашка а, укх тIеххьарча массехк шера Кавказ-1, Кавказ-2 яхача гибридашта хийцца районировани еш йоллаше а, приемни пункташка тахан а тIехьа йоацаш я цу гибридий салларашта чIоагIъяь эталонаш, хIаьта из дIахо йодача хана иштта дита мегаргдолаш а дац.

ХIаьта а кхоачамаш Iалаьмате дукха да Нохч-ГIалгIайчене. Салларий бийдала дикал лакхъяра овлангара денз эргаяккханза яргьяц салларий материально-технически база, промышленни ларда тIа оттае еза из, салларашта доал цаI хила деза, царна доакъар кхедеш лаьрххIа комплексаш вIашагIйоххка, юххьанца беш бола болх бара хIанзарча оборудованеца, механизацеи автоматизацеи средствашца кийчъяь типови базаш хьалъе еза. Тха управлене, саллараш леладеча боахамашеи карарча предприятешеи даьча балхашка массе оагIорахьара тхо дика хьежачул тIехьагIа дIахо йодача хана чакхдоахаргдола хаьдда гIулакхаш белгалдаьд оаха. Тхона бакъахьа хет йоккхий йоаца лаьрххIа саллараш леладу совхозаш е боахамий юкъара саллараш леладу предприятеш яхкача. ХIаьта НГIАССР Госагропрома балха комиссе республике лаьрххIа саллараш леладеш хургйолаш ши совхоз йиллача нийса хилар оттадаь а ма дий. Цу гIулакха дика опыт мехка йолаш я. Цу тайпарча боахамашта концентрации специализации яра наькъа тIа яьннай эггара хьалха 20 шу совгIа ха хьалхагIа специализированни совхозаш яхка Украински ССР. Цу боахамашкара саллараш леладарах боала хьувкъамий пайда шозза дукхагIа ба ужжамо долча специализированни доацача боахамашкарчул. Совхозаша хIара шера 0,4—0,6 миллион сом пайда бу, хIаьта колхозаша зе ду. Цул совгIа, специализаце таро хулийт коллективни подряда ларда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхареи цунах мах телареи поргрессивни форма лелае.

Теркалде мегаргдолаш хIама да чилла бурилгех Назрановски трикотажни фабрике промышленни балхаца хьоаса баккхара тaронашка хьожилга, фабрика производственни помещенешка из болх хийцца вIаштIехьбаккха йиш йолаш а хилча.

Салларий боахам дIахо дегIабоалабара, саллараш дахкаран леладаран доккха новкъостал де йиш йолаш яр школаш, интернаташ, берий цIенош, профтехучилищаш. Цу балхо гIо дергдар ботаникаи зоологеи шин предмета юкъера бувзам чIоагIбара, дешархой къахьегама тIера хургболаши професси харжа ховргдолаши хьалкхебара, хIамаш довзара кхетам лакхбара. Цул совгIа, саллараш дехкаш йола бIаьстан — ахкан ханаш берригача дешархой каникулашца цхьана нийслуш а я, хIаьта дIаеннача продукцех цар хьанийца ахча школаш, интернаташ, берий цIенош социально дегIакхувларга, кхычахьа дIадахийта ийш а хургьяр.

С. МУТАЛИЕВ,
Нохч - ГIалгIай республикански шелководства управлене начальник, юртбоахама Iилмай кандидат.

ИЮЛА ЧОТАГIА

Укх шера къаьстта дика толамаш дахарца белгалбаьнна ба Горячеводски УБР бурувдеттараш. Ханал хьалха, 14 июне рапорт делар цар хьалхарча ах шера задани кхоачашъярах. Ер бутт чакхбалалехьа цар лаьрхIад кхы тIа йиъи ахи эзар метрал чухьнахьа доацаш бурув тоха.

Бурув тохача пайда эцаш йола ха 80 процентага дIакхоачаяьй коллективо. Юкъера лаьрхIача хIара станокаца бетта бурув тохара коммерчески сухала задани итт процент тIеххоачашъяьй, къахьегама овсарле планагIа лаьрхIачул 37,2 процент лакхъяьй.

Химреагенташ, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах, бурув тохарга дIабода мах планагIа лаьрхIачул ийс процент лохбаьб, заданел тIех ши миллион совгIа сом пайда баьб бурувдеттараша.

Яхье хьалха я буровой начальникаш Адмиев Висит, Драворубов Алексей, Савельев Геннадий керте латтача бригадай коллективаш.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

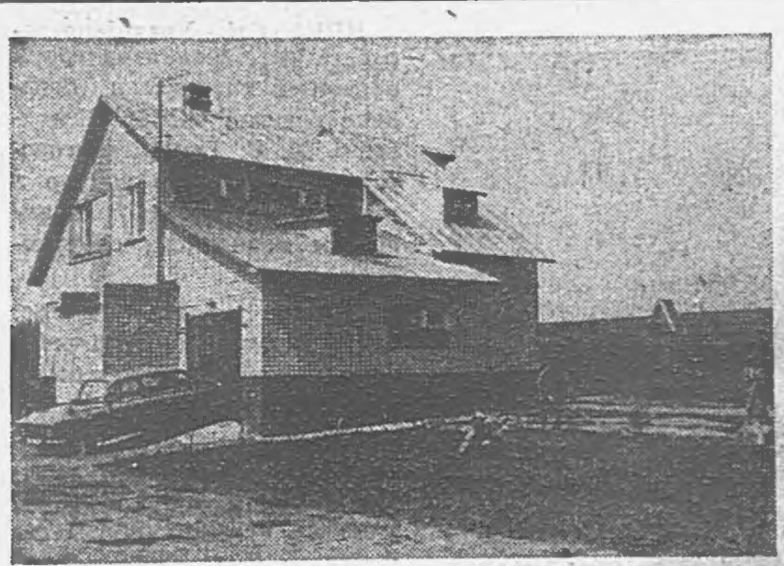

ОРЛОВСКИ ОБЛАСТЬ. Урицки районерча «КПСС» яхача колхозе бах арендаторий ПетингӀар дезал. Цар доалахьа да фински проектагӀа шозза вӀаштӀардаь цӀеношц, ткъаь итт етт лелабеш, доахан механически детташи шура шийла лоаттаю блок йолаши йола 232 эзар сома маьхьа ферма.

ПетингӀар Нечерноземье баьхкаб Оренбуржьера. Уж дезал хержаб колхозе цига бахка ловча бархӀ дезала юкъера. Павел — опытни механизатор, цун сесаг Тоня — бухгалтер. Кхоъ йиӀиг я цар. Шоаш баьхача метте массаза а доахан леладеш хиннаб уж, цудухьа фермера болх царна низкъала бац. ЙиӀигаша новкъостал ду даьней наннев, царех хӀаранена шо-шоай декхараш довз. Надя наьнаца доахан детташ йолча юкъа Ольгаси Светаси бидонаш юл, Ӏаьсий кхӀаб.

Къонача арендатораршта эггара халагӀа бар феврали марти, доахан дахка доладенача хана. Хала хьийзар, хӀаьта а цу балхах дика лоархӀабир уж. ХӀанз денней бийсаннев хӀара Ӏаттагера 20 килограммал кӀезигагӀа йоацаш шура йоаккх цар.

Колхоза боахамах боагӀа мах дӀатакхара 20 шера договор даьд ПетингӀар. Хьалхара токхар 1991 шера дена дӀатела доладу, шера 10 эзар сом текха деза. ЦӀеной шоай мах 56 эзар сом ба, цунах 28 эзар сом колхозо ше дӀаденнад царна хьалхара. Арендаторий мукъагӀа я 21 гектар доахан доажаду даьгӀенаши, 7 гектар доакъарийна лаьрхӀа дӀайийна свеклаши викен.

СУРТА ТӀА: ПетингӀар чубахача цӀеной ерриа площадь 279 квадратни метр я. Цига да ялх цӀа, боахама лаьрхӀа этаж — коартолаш, баьцадаараш чулоаттаду хранилищаш, сауна, душевой, гараж; зӀамига Света — наьна гӀопча; арендаторий доалахьара детта доахан.

ТАСС фотохроника.

30—40-ча шерашка а 50-гӀа шераш долалуш а лийцача наха реабилитаци яра хьакъехьа

(ДӀахододар. Долалур 3, 13, 15, 22, 24 февралей, 1, 3, 6, 8, 10, 13, 15 мартей, 3, 5, 10, 14, 19, 21, 24, 26, 28 апрелей, 2, 10, 12, 22, 26 маей, 7, 14, 21 июней арадаьннача газеташ тӀа).

Салатаев Умар, 1881 шера Чеберлойски района Багачерой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Багачерой яхача хуторе ваьхав, 8 шу суд яьй.

Пирмагомадов Зубаир Хаджи, 1860 шера Шаройски района Химой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза чабан, Химой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

х-кГ-рьзп эЗ-аев ескосИх9

Наттиев Махма, 1875 шера Шалински района Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Шали яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Муцулханов Ахмад, 1870 шера Чеберлойски района Сурой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Сурой яхача хуторе ваьхав, 10 шу суд яьй.

Мутиев Муса, 1872 шера Итум-Калински района Тусхарой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Тусхарой яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Чинаев Селимхан, 1887 шера НГӀАССР Чеберлойски района Дай яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозно, НГӀАССР Дай яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Адуев Байдархажи, 1872 шера НГӀАССР Чеберлойски района Басой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Басой яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Берсанов Абдулхаджи, 1867 шера НГӀАССР Гудермесски района Энгель-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Гудермесски районе ваьхав, топаш техай.

Гахахаджиев Седик-Хаджи, 1879 шера НГӀАССР Веденски района Дышне-Ведено яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный партизан» колхоза колхозхо, Дышне-Ведено яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Арсамаков Муса, 1872 шера НГӀАССР Чанты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Чимульга яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Шовхалов Тамирза, 1870 шера НГӀАССР Ножай-Юртовски района Ножай-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, НГӀАССР Ножай-Юрта ваьхав, топаш техай.

Алисултанов Яхъя, 1904 шера Шаройски района Кенхи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Кенхи яхоча юрта ваьхав, топаш техай.

Темишев Даша, 1847 шера Чеберлойски района Сальберой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозно, Сальберой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мачаев Магомед, 1875 шера Саясановски района Гордали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозно, Гордали яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Ошаев Магомед Абдул-Азизович, 1888 шера Атагински района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, респотребсоюза инструктор, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Бетильгериев Бентар 1896 шера Курчалойски района Джугурты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Джугурты яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Бочаев Мааш 1872 шера Курчалойски района Цацан-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Цацан-Юрта ваьхав, топаш техай.

Тусаев Абубакар, 1882 шера Курчалойски района Гельдыген яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Кирова цӀерагӀча колхоза член, Гельдыген яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Джамалханов Ахмат, 1873 шера Курчалойски района Гельдыген яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, МТС хаьхо, Гельдыген яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Умахаджиев Данарали, 1876 шера Курчалойски района Гельдыген яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Крафта цӀерагӀча колхоза член, Гельдыген яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Юсупов Гада, 1897 шера Курчалойски района Джугурты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Джугурты яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Цечоев Иналткъа, 1882 шера Ачхой-Мартановски района Бамут яхача юрта ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, колхозхо, Бамут яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Карсамов Чергиз, 1897 шера Галанчожски района Мелхесты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Ачхой-Мартановски района Новые Аршты яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Хачароев Магомед, 1902 шера АчхойМартановски района Хочи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Новые Аршты яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Шидаев Асхаб, 1892 шера Атагински района Дуба-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Коммунист» яхача колхоза член, Дуба-Юрта ваьхав, топаш техай.

Сухотько Макар Иванович, 1903 шера Грозненски района Петропавловски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, колхозхо, Петропавловски станице ваьхав, топаш техай.

Умхаев Хала, 1877 шера Атагински района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Евдокимова цӀерагӀча колхоза член, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Чумаков Александр Григорьевич, 1891 шера Грозненски района Петропавловски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, хьутедархо, Петропавловски станице ваьхав, топаш техай.

Джанхотов Асу, 1887 шера Урус-Мартановски района ГӀойтӀа ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, ГӀойтӀа ваьхав, топаш техай.

Юсупов Тинтик, 1897 шера Чеберлойски района Сурак яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, Калинина цӀерагӀча колхоза член, Сурак яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Гебиев (Гибиев) Дома, 1887 шера Ножай-Юртовски района Бильты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх баьбац, Бильты яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Неголнов Георгий Федорович, 1899 шера Дагестан, Шелковски района Старощедрински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старощедрински станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Попов Максим Фомич, 1879 шера Дагестан, Шелковски района Старощедрински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старощедрински станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Марков Леонтий Сергеевич, 1884 шера Дагестан, Шелковски района Старощедрински станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Рябов Иван Данилович, 1873 шера Дагестан, Шелковски района Старощедрински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старощедрински станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Абловацкий Александр Александрович, 1912 шера г. Новороссийске ваьв, эрсе, парте хиннавац, культура Двореце радиотехник, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Холухоев Асламбека ИсмаӀал, 1867 шера Назрановски района Аьлтий-Юрта ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, Назрань яхача поселке кирпишк еча завода экспедитор, Аьлтий-Юрта ваьхав, топаш техай.

Гаракоев Жансоркъий Къази, 1872 шера Назрановски района Наьсар-Керте ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Наьсар-Керте ваьхав, топаш техай.

Закриев Тата, 1890 шера Староюртовски района Аду-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, № 4 йолча хлопкосовхоза хаьхо, совхозе ваьхав, топаш техай.

Мукаев Умалат, 1896 шера Староюртовски района Новый Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Куйбышева цӀерагӀча колхоза член, Новый Юрта ваьхав, топаш техай.

Солтакиев Насуха Янаркиевич, 1871 шера Назрановски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Пседах яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Картоев Брадий Асламбик, 1857 шера Пседахски района Карби яхача юрта ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Къаскима ваьхав, топаш техай.

Курскиев Таштемира Товмарза, 1852 шера Назрановски района СурхотӀа ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, «Красный горец» колхоза член, Пседахски района Кусово яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Батажев Садыка Элмарза, 1863 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац «Красный чеченец» колхоза нокхарий леладеча заведующи, Пседах яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Гетагажев Мовсарий Хьади, 1852 шера Пседахски района СоагӀапча ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, СоагӀапча ваьхав, топаш техай.

Кедиев Абдулазиз, 1897 шера Веденски района Мехкеты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Мехкеты яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Шаамаев Мазда Шаамаевич, 1871 шера Шатойски района Борзой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Галанчож яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Хасуев Юсуп, 1873 шера Шалински района Мескер-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Серго цӀерагӀча колхоза член, Мескер-Юрта ваьхав, топаш техай.

Мальсагов Али, 1904 шера Урус-Мартановски района ГӀойтӀа ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, ГӀойтӀа ваьхав, топаш техай.

Белогуров Николай Александрович, 1910 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, мехкдаьтта промыслай слесарь, Малгобек яхача поселке ваьхав, топаш техай.

Скугаров Александр Сергеевич, 1893 шера Смоленски областа Бутурино яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мехтиев Муслим, 1875 шера Урус-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Урус-Мартан яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Сатабаев Хасу, 1872 шера Атагински района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мальсагов Тоха, 1890 шера Урус-Мартановски района Гехи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Союзпушнина» заготовитель, Гехи яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Сулейманов Хамзат, 1910 шера Галанчожски района Горой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, райгосбанка заведующи, Ялхарой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Накаев Маагу Гауднакаевич, 1894 шера Шалински района Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Шали яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алероев Пуса Керимович, 1874 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алероев Цура Албастович, 1877 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Белтоев Батал Албастович, 1892 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, артела член, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Котоев Сина Гайтукиевич, 1890 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алероев Дола Хамасханович, 1876 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Котоев Исраил Гайтукиевич, 1892 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Гуноев Атаби Тозаркиевич 1880 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мержоев Ӏумарий Ӏаьла 1890 шера Ачалукски района Ачалхе ваьв, гӀалгӀа, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Котоев ХьакӀаьш Солтбиевич, 1905 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Чертоев Эльти Эльтимирович, 1872 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Солтукиев Нуна Висаитович, 1901 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Солтукиев Тома Инаркиевич, 1881 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Терлоев Алимхан Висангириевич, 1889 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Буноев Саадула Шабихановnatvich, 1869 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бурдухов, из Ахмадов Мермухо, 1879 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Пседах яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Кюльман Эдуард Генрихович, 1898 шера Лифляндски губерни Балу яхача юрта ваьв, эстонец, ВКП(б) член, артела болхло, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Вагапов Абдурахман Магомедович, 1905 шера Урус-Мартановски района Урус-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Грознефта» мехкдаьтта завхоз, Лохера Наур яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Татаев Магомед, 1893 шера Гудермесски района Ишхойй-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Ишхой - Юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Арсанукаев Дауд Газиевич, 1890 шера Итум-Калински района Эзехой яхача юрта ваьв, нохчо, ВКП(б) член, «Грознефта» служащи, г. Грозне ваьхав, 8 шу суд яьй.

Дондуа Валериан Георгиевич, 1903 шера Грузе, г. Самтреде ваьв, гурже, парте хиннавац, мехкдаьтта чакхдоахача завода болхло, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Дукаев, из Акаев Улби, 1889 шера Итум-Калински района Кати яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, Калинина цӀерагӀча колхоза член, Коти яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Коток Прокофий Васильевич, 1919 шера Киевски областа Лосятино яхача юрта ваьв, украинец, парте хиннавац, «Новый путь» колхоза счетовод, Грозненски областа Наурски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Смирнова Клавдия Васильевна, 1910 шера Усть-Лабински района Белое яхача юрта яьй, эрсе, Госбанка рассыльни, г. Грозне яьхай, 8 шу суд яьй.

Сидельников Федор Петрович, 1887 шера Наурски района Ищерски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Ворошилова цӀерагӀча колхоза член, Ищерски станице ваьхав, топаш техай.

Сальников Федот Власович, 1903 шера Наурски района Ищерски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Ворошилова цӀерагӀча колхоза член, Ищерски станице ваьхав, топаш техай.

Стеценко Семен Алексеевич, 1883 шера Наурски района Николаевски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Левандовске цӀерагӀча колхоза член, Николаевски станице ваьхав, топаш техай.

Эльмирзаев Бада, 1905 шера Курчалойски района Гельдыген яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Крафта цӀерагӀча колхоза член, Гельдыген яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Эдильсултанов Хебель, 1890 шера Курчалойски района Цацан - Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник Цацан-Юрта ваьхав, топаш техай.

Хасуханов Исрапил, 1889 шера Старо - Юртовски района Старый-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, 1-ча Мая цӀерагӀча колхоза член, Старый-Юрта ваьхав, топаш техай.

(ДӀахододар хургда).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Турецки мозаика

ИНФЛЯЦИ... ХИЛЧА ФУД?

Мехка эггара йоккхагӀйолча кхаь городе — Стамбуле, Анкаре, Измире — «Теркиш дейли ньюс» яхача турецки газето даьча хаттарех хьахиннараша тешал ду, туркаша, мехка хьалхашка латтача керттерча проблемаех исламски фундаментализми терроризми лоархӀаш хилара. Ужийн цар хаттарашта жоп деннарех 42 проценто. Царна тӀехьа йоагӀа гонахьара Ӏалам бӀехдари инфляции. Тамаш йолаш хӀама да, шера 70 процентага кхоачаш йола инфляци бахача наха хӀанз хьалхарча аргӀанара проблема ца лоархӀаш хилар. ГӀулакх миштад аьлча, хаттараш даьча автораршта хетачох, укх тӀеххьарча шерашка бокъонца чӀоагӀъенна дӀаэттай из, ше сагоагӀчарех хилар тӀера а даькхха. Цунна, цхьа хиланза даргдоацача хӀаманна санна, мутӀахьа ца хилча валац.

ТУРЕЦКИ КЛОНДАЙК

Кастлашха хьовр йийхьогӀ Турце «дошо хорш»? Цу хаттара цхьан дешаца жоп дала хала да, цхьабакъда, укх тӀеххьарча шерашка 59 турецки 280 кхыча мехкийн фирмашта мукъа беннаб дошув лаха. Пайдане оахкалаш лахара йолча къаман Институто даьча маьхегӀа, мехка хӀара кхоалагӀа йолча провинце территоре тӀа дошо тӀоанаш хила дезаш да. Тамаш йолаш хӀама да, деш дола къамаьл эггара хьалхарча аргӀанна укх тӀеххьарча ханналца хийттачох, хьагучаяханза йиса пайдане оахкалаш хила йиш йолаш йоацача, Турце малхбузехьарча экономически гӀулакха дукхагӀа дегӀаьхка йолча районий хьакъехьа хилар, хоам бу «Нокта» яхача журнало.

«Национал - социализм дика идея яр, кхачаш во еш хинна мара», — цу тайпара, дош ца хетачох, уйла йолаш жоп деннад ФРГ цхьан лаьттарча школьникех 13,5 процент бараша нацизм мишта лоархӀ оаш аьнна шоашка хаттар дича. Хаттараш даьрех 33 процент хӀана бац аьнна бараша йоахар, гитлеровцаша даь зуламаш, белггала аьлча, миллионаш нах боабар, кхы «саг цецвала везаш» хӀама дац, цудухьа, дукха хана денз дицдалийта дезаш хӀама дар из. Ишта да 13 шерагара 20 шерага кхаччалца ханаш йолаш болча массехк эзар къонача нахага даьча хаттара денна башха сатедеш доаца жоп.

Цу тайпара жоп, демократически общественноста хетачох, обществен школей чуехка хӀанз а тӀехьа йоахкаш йола националистически уйлаш я, кхыча мехкашцарча нахацарча гоамала, милитаризмай низа культей, хӀаьта иштта нацизмо даь къизагӀа дола зуламаш ца хьедайтара уйла я.

СУРТА ТӀА: чураваьннача фюрера никъ хӀанз дӀакхухьараша тӀахьехк нацистски «марафет».

ТАСС фотохроника.

ЭГГАРА ХЬАЛХА — ХАЛКЪА ХЬАШТАШ

НРБ Министрий Совета председатела Луканов Андрея София Пресса корреспондента енна интервью

— Мишта лоархӀ Ӏа, цхьа парти йолча социалистически правительства вӀаштӀехьдаьннадий мехка доал деш яькхача лоаццача хана ше керттера лийрхӀараш кхоачашде?

— Керттерча параметрашта тхоай вӀаштӀехьдаьннад, аьнна хет сона, Сийлахь-йоккхача халкъа собранега правительства яьча Заявлене тӀа лийрхӀараш кхоачашде. Уж укх тайпара да: кризис дӀаяккхара лоаццача ханара программа кхоачашъе доладала; боахама реформаи рыночни экономикага довларей керттера лостамаш белгалде; дикагӀбола социальни аьттув Ӏалашбе, тӀахьожам боаца инфляци ца хилийтей хьабе болх боаца нах ца бебийтей; саготагӀа долча хувцамий хьакъехьа Сийлахь - йоккха халкъа собранега предложени яла а боахама реформа шоллагӀча этапаца ювзаенна йола законопроекташ кийчъе а; дунен халкъашта юкъера мехка контакташ шеръяра а болгарски экономика европейскии дунени экономикаца ювзара а де йиш йолаш мел дола хӀама де.

Царех хӀара даькъе тхоашта карагӀдийнна хӀамаш да мотташ ва со.

— Нагахьа санна цхьа парти мара йоацача правительствана юха а керте оттахьа вийзача, хьалхагӀа хинначунгара хьайна леладу хӀамаш малагӀаш хургда цун, ший гӀулакхашка сенна тӀаерзаергья цо уйла?

— Цхьа парти мара йоаца правительство юха а хьаяр харцахьа лоарх аз, нагахьа санна Сийлахь-йоккхача халкъа собране аханел совгӀа йола моттигаш социалистически партега кхоаче а. Цу тайпарча правительства хьакъехьа хьалхагӀа хинна решени ханна яь яр, цудухьа Болгарски социалистически парте из хьаллаьцаяр шийна ловндаь а ца лоацаш, халкъа хьалхашкара декхар теркалдарах. ХӀанз хургйола правительство, хоржамаш мичча бесса дале а, коалиционни, шерраьа ларда тӀа вӀашагӀъелла хила еза. Со дог тийша ва, доал деча хьиннаре дакъа лоацаш Болгарски социалистически парти ца хуле Болгаре лерттӀа доал хург ца хиларах.

Цу гӀулакха хьалхагӀа хинначунгара хьадоагӀаш хила а деза, хуог а да из. Хетаргахьа аьлча, хургйолча правительства программа хургья тха кхоачашде дезача керттерча дешашта доккхагӀдолча политически низашца консенсус а йолаш, укх хӀамашта къаьстта уйла тӀа а йохийташ:

— НРБ керда конституци кийчдара демократически парламентски система хьаяр;

— вай мехка правови паччахьалкхей базис кийчъергйолча законий комплекс тӀаэцар;

— боахама реформа тӀатеӀан сихха чакхъяккхар;

— болгарски граждания социальни чӀоагӀалей кхерамзлей Ӏалашъеш дола гӀулакхаш чакхдахар, къаман культурей образовании дегӀайоалаяр;

— Болгарерча демократически процессашта гӀо делга а Европей дунен тӀей эттача кердача хьалашка цун кхерамзленней территоре бӀарччалаи тешам лулга а керттера лерхӀар а долаш йола арахьара политика лелаяр.

Оаха чакхдаьхача гӀулакхех дукхха дараш коалиционни правительства дӀахо леладергда аьнна хет сона, хӀана аьлча уж алхха партийни лерхӀарашта тӀадергӀа а доацаш, эггара хьалха вай халкъа йӀаьххача ханна дола хьашташ кхоачашдара тӀадерзадаь хиннад.

— Нагахьа санна хӀанз хургйола правительство ерига а оппозиционни блока викалех латташ хуле, цун гӀулакхашкара керттера башхалонаш хӀанзарча правительства гӀулакхашца нийсйича малагӀаш хургья?

— Цу хаттара эггара дикагӀа жоп лургдар оппозиционни блока викалаша. ХӀаьта а ала мегаргдолаш да: социалистически партеи цун оппонентийи программашкара керттера башхалонаш шаьра хьагучаяьлар хоржамашта хьалхара кампани йолча хана.

Ерригаш Ӏодагара ца а еш, царех цхьаяраш ювцаргья аз — из да социалистически идеяхи цун перспективехи хетар, цхьайола башхалонаш я боахама реформа чакхйоаккхача хана цун сухалийн наькъийн хьакъехьарча дешах яраш, рыночни экономикага довлара «социальни маьхах» хетарашкара башхалонаш а социальни Ӏалашонна болча тешаме проблема а.

Теркал ца еш йита ягӀац хоржамашта хьалхара кампани йолаш, тхона хетачох, саготдайташ йолча къаман кхерамзлен проблемашка хьожача хана гучаяьнна хинна башхалонаш а. Дицде дагӀац, НАТО-и Варшавски Договорей мехкашта - членашта юкъера низий боарам НАТО-гахьа совле а йолаш чӀоагӀгӀа кегабаьча географически районе Болгари хилар.

Иштта хет сона, оахош арахьарча политика приоритеташ а бе-беча тайпара кхетаю, аьнна. Цу гӀулакха, оаха кхетадечох, Болгари дунена хьаеллилгей Европаца интеграци лелаелгей тхоай массазарча цхьоагӀонхойи вӀаши экономически Новкъостал дара Советага гӀолларча партнерийи. къаьстта а Советски Союза, чотах де дезаш хӀама дац аьнна. Цу сийлахь-боккхача мехкацара бувзамаш да а да дӀахо йодача хана хург а да вахара Ӏалаьмате боккха лоархӀам болаш.

— Хьона хетаргахьа, малагӀа никъ лелабергба хургйолча правительства дунен халкъашта юкъерча гӀулакхашка, нагахьа санна таханарча замалахьара хьал, Болгаре географически политически моттиг теркалйича? Дунен халкъашта юкъерча гӀулакхашка цун приоритеташ мишта хила еза?

— Тха арахьара политика дукхапланови хила еза, вешта аьлча массавара тхоай бувзамаши доттагӀали дӀахо а леладе гӀерта деза тхо, вай деношка дунен халкъашта юкъера гӀулакхаш дегӀадахкар тӀехь-тӀехьа чӀоагӀагӀа шоаех тийша долаш йолча дерригача дунен тӀарча процессашта, юкъедахара наькъаца керда горизонташ лаха еза. Из фу яхилга да аьлча, из да, ерригача керттерча дунен халкъашта юкъерча экономически организацеех дӀакхетар, Европейски совете дакъа лапар, юкъе дахар, хӀаьта гаьнагӀарча перспективе лаьрхӀача, европейски сообществах дӀакхетар, балкански мехкашцарей вай региона кхыча паччахьалкхенашцарей контакташ кхы а чӀоагӀагӀа дегӀакхувлар.

Иштта белгалйоахаргьяр аз дунен халкъашта юкъерча гӀулакхашкара хургйолча правительства приоритеташ. Къаьстта белгалдоаккх аз: Болгари — боккха мохк бац, цудухьа цунна белггала ха деза дунен халкъашта юкъерча гӀулакхашка нийсагӀа бола никъ лелабе а вай кхе социальни прогрессаней кхерамзленней тешшаме хоадамболлаш болча лоархӀамеча мехкаштей регионаштей уйла тӀаерзае а.

(София Пресс—АПН).

Исторе оагIонаш

ХАЛКЪА КХЕЛ КIОАРГАГIА ЙОВЗАРА

(Нохчийи гIалгIайи общественно-политически бокъои)

Дувцилте яц, оттаяь проблема йерда а лоархIаме а хилар бахьан долаш шийна теркам тIаозаш да практика — юриста Кокурхаев Къарамсолта яздаь из книжка. Хинна дIадахачун идеализаци яр а воай исторически тIехьале дIаяккхар цун традицеш йицъялийтар (е теркал ца яр, дIайоаяр) а цхьатарра кхераме долга тIеххьара къахьача опыта тIара кхетаде болабеннача хана из проблема къаьстта лоархIам болаш я.

XXVIII съездага йолча КПСС ЦК-а платформа тIа къаьстта теркам тIабахийтаб къамий бокъонаштеи сага бокъонаштеи, политически правовни культура хадданза дегIайоалаяра, ерригача вай республикай юкъара йола белгалонаш яь ца Iеш, царех хIаране специфика — цар чу дахача халкъий Iалама - географически хьал, дегIаахара исторически никъ, пачхаьалкхале хьахилар, мехка хьахинна производительни низаш дIа-са нийсдечара лоархIам, экономика характери боарами, психологически лоаттами обычеши теркалъяр а. Бакъда, хIаране кхетадеш хургда, иштта дола гIулакх дара халкъий, къамий вахара общественно - экономически лоаттам хьахиларен дегIаахарен къаман-дина башхалонаш, цар духовнии культурнии потенциал йовза езилга. Цо йиш хулийтаргья перестроечни процессаш дикагIа кхетаяйта.

Нохчийи гIалгIайи XIX - чен, XX - чен, бIаьшеренашка хинна общественни строй, суд, правови система массе а оагIорахьа тахнара хетадаь Кокурхаева книжка ханнахьа арадаьнна да.

Книжка автора Дзержинске цIерагIча Харьковски Къахьегама ЦIеча Байракха юридически институте диссертацена защита еча дакъа лоацаш хиларал совгIа, хьалхара официальни оппонент а вар со. Цун кIийлен тIа яздаь книжка аз дика хеташ дийшар.

Книжка тIара тохкам баьб бокъонца йолча документальни кIийлен тIа, исторически правовни дисциплинаш вIашагIтохаш баь а ба. хIана аьлча, политически правовни гIулакхаш, нормативни материалаш (законаш) ювц цо. Ше дувца оттадаьр кхоачашдара автора бокъонца йовза йийзар халкъий пачхаьалкхени бокъони историе материал, лакхерча, центральни, моттигерча пачхаьалкхен учреждеией истори, цар гIулакхий характер, «ше шийна доал дара, суда, иштта кхычун моттигерча органий классови структура, дуккхача тайпара быти традицеши. Тохкам хала бе безача боаккхар тохкаш йола ха-зама хувцалуча эттa геттара чоалхане, вахара лоаттамаш тайп-тайпара, юххера а, тохкам бе беза кхоачамаш низкъала хиларо.

Нохчийи гIалгIайи общественно - политически строй а бокъо а тахна тIерт автор из ха кIоаргга вIашдухьалара явлени йолаш хиларах тарра дIахьокхарца. ВIаши дистарца хьагучадаккха йиш хилар Кавказа халкъаш дунен экономикана юкъеоза российски капитализм гIертташе, цу края халкъий ерригa материальни производство, вахара куци хувца ца магар (цу хьакъехьара бахьанаш а дацар). Цу даькъе цкъаза юхаувзалора самодержави, производственни гIулакхийн бытен къаьнара формаш лоаттае безам а болаш.

Книжка тIа тешавеш хьагуш да автор Кавказа лоамарой общественно - политически строя процессаш оттаеча даймехка историографе традицеш лорае гIерташ волга. ХIаьта уж дукхача хана денз шоашта теркам тIаозаш а я. Бакъда, автор гIерт Iилма методологе кIийлен тIа уйла а еш, кердача информаце тайп-тайпара торонаш а лохаш, цу гIу лакха тIехь гIа баккха.

ХIаьта фу де карагIдаьннад книжка тIа?

Мехкен лоамарой вахарен карагIдаьннараш теркал а деш, Нохчечени ГIалгIайчени общественни строя характеристика яла; доал дара органий структурага, компетенцега хьажа, классови маIан гучадаккха, «военно-халкъен», моттигера доал дара органаш оалаш йолчарген гIолла правительстваси моттиге керте латтарашеи наха беча низа методаш дIахьокха; Нохчеченен ГIалгIайченен XIX-ча а XX-ча а бIаьшеренашка хьаахулаши дегIайоагIаши хиннача судебни система юкъара а ше къаьстта а дар гучадакха; цу хана юкъейоалаеш хиннача правови нормай классови чулоацам дIахьокха; юридически оттадаьрий иерархи, лоамарошта юкъе даьржа долча а цхьадолча даькъе дина бокъонна — шарIата духьал долча а Iадатан шарIатан юкъера юкъмоттиг пачхьалкхен юкъерча законодательстваца юсташ дIагайта.

Книжка хьалха-тIехьа доагIар нийсдаь, тохкама керттерча уйлана тIадерзадаь оттадаь да. Из иштта хилийтара доккха новкъостал даьд вовзаш вола специалист, юридически Iилмай доктор Страхов (г. Харьков) бехктокхаме редактор хилар бахьан долаш. Редактора Куприяновас а шийга кхоачача даькъе доккха новкъостал дир.

Книжка тIа белгалбаьхаб нохчийи гIалгIайи общественно - политически стройн бокъои тахкара тIехь болх беча хана новкъостал даь Iилмахой.

Книжка 1-ча раздела тIа хьагучайоаккх XIX-гIа бIаьшере аханел тIехъяьнначул тIехьагIарчен XX-гIа бIаьшере йолалуши нохчий а гIалгIай а хинна общественно-политически строй, цар доал деш хилара механизм, судебни система; хIаьта II-ча раздела тIа ювц нохчийн гIалгIайи бокъо, из хьаьнна кIийле, правовни судеи керттерча гIулакхий маIан.

Книжка тIарча материалаша кхетадайт Кавказера тIом чакхбаьнначул тIехьагIа нохчийи гIалгIайи вахаре XIX-ча бIаьшерени XX-гIа бIаьшере йолалуши хиннача реформа — Россе юкъара бокъо, бусалба дин бокъо, (шарIат), къаьстта лоамарой шоай йола бокъо (Iадат) шийна чулоацаш йола бокъон ший тайпара ийна система дIайолаенна хилар.

Книжка тIа оттадаь дешаш кхетадара из дешараштa гIо дергда Терски областа административно - территориальни округацтен отделацтен йийкъа йолча приложене 1862 шера 29 мае денз 1871 шерага кхаччалца хувцамаш хинначул тIехьагIа хиннача приложенега хьежача судебни организаце а.

Белгалдаккха доагIа укхаза Iаьдал маькара хилар, вIашагIа а кхийте, Кавказски администрацена, кхыметтел правительствана а духьала овттaш гIулакхаш деш хилар. Масала, 1905 шера 17 мае кIалха бахача наха общественни бокъо ялар хьадехаш Кавказа наместникага цхьана дехар дахьийтар хIираша, гIалгIаша, нохчаша. Из лер йоацаш дайна дIадаьлар. Лоамароша дIадехар теркалде дезача эттар правительство. Старшина къайлагIа кхаж тоссаш хоржаргволаш оттадир. Старшиналла хоржар бахача наха юкъера цIена. хьакъал дола, тешаме нах. Юртарча обществас бокъо яьккхар писараш а шоаш хоржаргболаш. Уж а хоржар цIенча, бакълуврболча, тешамеча нахах. Обществе мел бахача наьха бокъо яр уж харжа. Бакъда старшина хержа хилацар областа начальника чIоагI ца дича. ХIаьта писарь обществас тIаэцар (хержа хулар) округа начальник раьза ца хилча а.

«Нохчийи гIалгIайи общественно - политически стройи бокъои» яхача книжка тIа дувц XIX-ча бIаьшера 60-ча шерашка — XX-гIа бIаьшере йолалуш Кавказа лоамарой вахаре, бокъонашка, нормашка, быте хиннача хувцамех.

Iаьдалца лоаттабеча къовсаме хьахиннача опыта тIа гIолла боахаме хиннача хувцамаша дуккха хIама Iомадир лоамарошта, хувцамаш дир цар кхетам чу, тоабашта биикъар баха нах, нохчийн гIалгIайи общества хIара цу даькъо ший тайпара тIаийцар кхоъ российски революци хулаш политически лагера гIулакхаш.

Книжкас уйла яйт Къулбаседа Кавказа лоамарой кхела. ДIахо йодача хана кхы а документальни гучадаккха дезаш да пачхаьалкхен юкъарча законодательствас даьр, къаьстта мехка йистошка бахача наха (книжка тIа бувцача нохчаштен гIалгIаштен) самодержаве доал деш лоамарой общественно-политически стройн бокъон хувцара даьр, Нохчечен, ГIалгIайчен, ХIирийчен, Дагестана, кхыча лоамарой а правови нормай спецификас пачхаьалкхен лоаттама, законодательствана, самодержаве ерригача колониальни политикана деш хиннар.

Книжка тIа уйла яйт лоамарой вахаре обычай бокъон, шарIата, Россе юкъарча бокъон механизм дIанийсъеш Iаьдала йолча ший тайпарча «опыта».

ХIанз вай вахаре нийслуш дола дIаяхача заман гIулакхаши традицеши къоастаяра пайда эцар духьа гулъяьча материалах пайда эцара йола рекомендацеш книжка авторо ялар ловра. Тайп-тайпарча халкъий психологи, вахара лоаттам хьахилара шоай тайпара дола хIамаш шоай практически балха тIа советски болхлошеи правосуде органашеи мишта теркалду дайзача бакъахьа дар.

Бакъда фуннагIа дале а, Кокурхаева книжка теркам тIабохийташ деша дог доагIаш да, цу тIара цхьадараш могадергдолаш, цхьадараш шеко чуйоссаеш дале а. Юриста практико яздаь из книжка лоархIаме да.

Цу актах юртара общество лоархIар Нохч-ГIалгIайчен хIара ший лоIамерча юртах, «ПоложенегIа» оттадаьдар лелабеча дингеи сословешкеи хьежжа доацаш цхьан юрта бола берригa нах чулоацаш.

Юрта чурча вахара проблемаш къестайора цига хулача сходе: юртара гIулакха тIара нах хоржар; «цун зенеи ца боагIеи членаш юртара дIабахарах приговораш йора, бIарччача юрта кара долча а цига бахача наха общественни пайда эцача а общественни лаьттах йола распоряженеш телар; общества юкъарча хьаштех, юрт тоаярах, грамота Iомаярах йола совещанеши дехараши увттадора, юкъарча расходашта гулдергдар а. общественни декхар лерхIаш казенниш земски луш дар а къоастадора, гIулакхерча наха дечунга хьожар, учет лелайора, хержача наха цар деча гIулакхех доагIар оттадора юрта обществас, хьа ца луш тIадисао хьадаккхара де дезараш белгалдора.

Цар хьахьокх схода керттера гIулакхаш малагIаш хиннад.

Авторо нийса белгалдаькхад «Положене/тIа» юртарча общества бахача наьха цун балха юкъе дакъа лаца, гIулакхера нах харжа, общества лаьттана доал де бокъо хилар, кхыдараш. ХьалхагIа из бокъо луш хиннаяц нохчаштен гIалгIаштен доал дара пачхаьа системас. Бакъда, «Положене тIа» системас лерхIаш хиннад лоамарча наха керте латтараш, нагахьа санна вIаштIехьдоале. берригa юртарбараш а шийгахьа баха.

Книжка тIа дувц вежараштеха долча халкъаша цхьана вIашагIа а кхийте, Кавказтехенгара тIехьенга оттача хьалага хьежжа хувца а луш. Юххьанца «хьастарца» карабутар Кавказа къулбаседа - малхбоален даькъ тIарча халкъий лоархIаш бола нах. ТIехьагIа цар оамалаш, гIулакхаш дайзача эфенди Тазадин Мустафин санна болча нахага гIолла тешабора лоамарошка кераста ди лаццийта гIерташ российски правительство ца хиларах, шоай ди лелабе паргIатта уж мукъа хиларах: миллионаш бола бусалба нах а кхыбола ди лелабераш а паргIата бар низ болча пачхаьа доал деча мехка, вIалла еш духьале а йоацаш. ДIахо дувцар россиянашца нийсса шийна беза никъ харжа, шийна ловча куце ваха, хьаькъалга, говзалга хьежжа лакхвала йиш йолаш хилар. цун возале пачхаьа доал деча мехка эскаре беррнгаш а цхьатарра хоастабеш, хьаллоацаш ба аьнна дар.

Книжка тIа доаладаь да дIадахараш, наха теркал ца дича самодержавни правительство ярrйоацаш хилара тешал деш дола документаш. Масала, 1869 шера 30 декабрерча УказагIа Кавказски наместника бокъо елар Терскии Кубански областашка кIал баьхача наха 1861 шера 19 феврале ахархоех йолча Юкъарча положене моттигерча наьха обычешка хьежжа йоагIащ йола правилаш юкъейоалае. Наместника Керттерча управлене распоряженегIа 1870 шера йиллар лаьрхIа йола комитет. Из латтар округай начальникех. Цо оттайир «Терски областерча лоамарча юртa обществаех, цар общественни доал дарах, пачхаьалкхени общественнии декхарех йолча Положене» проект.

В. КРИКУНОВ,
исторически Iилмай доктор, профессор, Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен университета историе кафедра заведующи.

ИРКУТСК. УнахцIено лораелга дегIадоаладара берий областной клинически больнице кхаьчай СССР Президента М. С. Горбачева гонорарах 350 эзар доллар а денна ийца кердагIйола импортни медицински оборудовани.

Йовзаш йолча Австре, ФРГ, Швеце, Японе фирмай башха-дикача оборудованех пайда эц цамогаш долча берашта дарба дара.

СУРТА ТIА: берий поликлиника зIанарашца диагноз увттаеча кабинете прием еш я лор Л. А. Луценко.

Э. БРЮХАНЕНКО сурт.

ТАСС фотохроника.

Редактор
Х. Э. АУШЕВА.

ФУТБОЛ

«ТЕРЕК»ШИН МАТЧЕ

Гарга гIорташ латт Центральни зона шоллагIча лига командай футбола хьакъехьарча Советски Союза чемпионата хьалхара го.

Ховш мадарра, грозненски «Терек» командас аргIанара ши матч дIайихьар Азербайджана городий шин командаца.

Юххьанца вай футболисташ лайзар город Гянджа (хьалха хиннача Кировобада) моттигерча «Кяпаз» яхача командаца. Ловзилга чIоагIа къувсаш хилар. Фусамдаьша еча атакашта духьал атакаш йир «Терек» командас. Бургац чутоха дукхагIа ка йоалаш хилар азербайджански футболисташ. Цхьайтта метр мара гаьна йоацача моттигерча бургац чутоха шозза бокъо яьлар цар. Бакъда цхарала бургац чу ма тохаяланзар. Футболах ловзилга чакхдаьлар счет 0:0 йолаш.

Укх деношка Грознера вай «Терек» яха команда лайзар азербайджански Казах городерча «Гоязан» оалача командаца. Цига ловзаш счет хилар 1:0 «Гоязан» котйоалаш. Укхаза белгалдаккха деза уж шаккъе команда «Терекал» лаккехьа латташ хилар.

2-чеи 5-чеи июле вай футболисташ шоай стадионе ловзаргба. Хьалхара матч ергья город Владамирерча «Торпедо» яхача командаца.

* * *

Республика футболах йолча чемпионата аргIанарча тура матчаш хилар физкультура производственни коллективай командашта юкъе.

90 минута ловзаш «Монтажники» «Факели» ахача командех цхьаккха а котъяланзар, счет 0:0 йолаш ловзар чакхдаьлар.

Бургацаш дукха вIашп дIа-хьа чуйийттар Шолжерча «Кооператори» «Орген» яхача командаша. Цар ловзар чакхдаьлар счет 6:2 йолаш, «Кооператор» кот а йоалаш.

ТIаккха лайзар «Нефтяники» («Старогрознефть» НГДУ) «Лучи» яха командаш. Котбаьлар мехкдаьттахой. счет 6:0 йолаш.

Нохч - ГIалгIай пачхаьалкхен пединститута студенташ счет 3:1 йолаш «Локомотив» командал котбаьлар. «Даймехко» «Атлетика» эшайир, счет 3:0 йолаш. ХIаьта «Красный молот» завода «Машиностроитель» яха команда котъяьлар Грозненски мехкдаьтта института командаца ловзаш, счет 2:1 йолаш.

Хьалха а санна кот я «Кооператор». Цо яьккхай 19 очко, цул йиъ очко мара тIехьашкахьа яц Грозне «Динамо» команда а.

А. ИЗМАЙЛОВ.

Кагирхой журнало кепатох КъорIа

Укх шера февраль бетта КъорIа кепатоха доладаьд ВЛКСМ Татарски обкомеи автономни республика йоазонхой Союзои арадоахача «Идел» («Волга») яхача журнало. Эрсийн татарскии меттала арадувлача журнало бусалба наьха деза книжка эрсий меттала кепатох, Казански университето 95 шу хьалхагIа Россе шозлагIа арахийца хиннача КъорIа тIара.

Цунца дувзаденна АПН корреспондента хаттар дир СССР европейски даькъа тIарчен СибарегIарчеи бусалба наьха духовни управлене председателага муфтега Талгат Таджутдинага.

— ЛоархIаш вола муфти, сона хов, КъорIа текст кагирхой журнала тIа кепатоха лархIар къоабал ца деш ди лелабераш — бусалба нах дукха хинналга. Цунах цар йоах, Дезача Книжка къаьстта сий деш хила беза динах тешараш, хIаьта журнала иштта сий хургдац.

— Укхаза хьалхагIе а дIахайта деза, журнала тIа кепатеха КъорIа перевод Деза Книжка ше доацилга, цудухьа цу йоазонцара гIулакх а духхьал иштта ше долчча тайпара хила деза, — КъорIа переводаца санна. Цхьабакъда, сона хетачох, уж оагIош наха кхоачам боллаш теркалъяь тIаэцаши лоархIаши хургья. КъорIа довзарца бола безам чIоагIа боккха ба Даьлах тешарий санна, иштта Даьлах ца тешарий а. Дагадоххара гIа аьлча, «Идел» яхача кагирхой журнала кхы белгалдаьнна хIама дац, — КъорIа тIара йоккхий йоаца моттигаш эрсий меттала перевод а яь, «Iилмеи дин» яхача журнала тIа кепатеха хьалхагIа а хиннай. Гучох довзийта лаьрхIа даь хургдолаш да из.

Бакъдар аьлча, баркал алга мара яллац, дерригача адамаша деза лоархIаш дола хIамаш. ноахалий хьаькъала ганз хьатIаккхувча вай тIехьенашта йовзаргйолаш а, тIаккха а догдоах аз, журнал дешараша кхетаергйолаш а даьча хIаманна. Къаьстта а лоархIаме да из кагирхошта. Наьха кхетама хIанз хулаш перестройка ма йий. КъорIацара безам совбаьннаб динах дола хIамаш дуккагIа хар, итташ шерашка шоай керта чу низзагIа чудийхкача хьехамашка гIолла ца а довзаш, шоай кхетамца из довза ловш нах хиларах. Конституце хьакхайкадаьча тайпара цу хьакъехьа ший дего къоабалдер дар— из я хIара ди, бусалба, кераста, буддизм из бале а, бовзара йола бокъо. Цу тайпара духтIавоаккх цу хIамашта керттера деза книжкаш (хIанз вай дувцаш дола КъорIа) довзаро. Цунах боккха пайда хургба, цо цхьаццабарашка уйла яйтаргья шоай нравственни принципий, морала. Тахан кагирхошта дагабоха беза къахетам, къеча нахаца, боккхийча нахаца, даьшца - ноаношца уж лоархIаш хила безилга ха деза царна. ДIаяздаь мел латтар тIагIоллара, уйла ца еш тIаэца яхац КъорIо, уйлае, «кхетам оарцагIбаккха» йоах цо цу книжка хьаькъал мадарра кхетадара...

Журнал дешача кагирхошта бусалба наьха деза книжка довзийтаро, аз кхетадечох, культура боарам лакхбара гIо дергда...

Владимир **ШЕВЧУК,**
соб. корр.
АПН
Казань.

ТЕЛЕВИДЕНИ

ШОАТТА

30 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Вай беш.
9.05 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
9.35 — «Ожерелье восточных легенд» яха дунен халкъий кхоллам.
10.10 — Мультфильм.
10.20 — Сага институт.
11.20 — «Канада XXI-ча бIаьшеран наIарга».
12.20 — Спектр.
12.50 — «Хьайбай дунен тIа».
13.50 — «Подранки» яха Н. Губенко фильм (1976 г.).
15.20 — «Галерея» яха политически диалогаш.
16.10 — «Дюймовочка» яха мультфильм.
16.40 — «Петер Штайн. Хувцалуча дунен режиссер».
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Илли-90.
22.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
1.00 — ТСН.
1.25 — Программа «А» яхача йовзаш йолча музыка кердадараш.

II ПРОГРАММА

17.05 — Кавказ эрсий композиторий кхолламе.
17.45 — «Лаьттеи нахи».
18.05 — «Шун заявкаш кхоачашъю оаха» яха концерт.
18.35 — «Вовшех догадовлий вай» (нохчий меттала).
19.30 — «Шоана, кхашка балхаш дераш» яха концерт. (гIалгIай меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла, шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Теннис. Уимблдонски турнир.
22.40 — «Пресс-клуб».
00.25 — Бийсанара сеанс. «Хорошо сидим» яха художественни фильм. (Духхьашха).

9.55 — КПСС XXVIII съезд хьаеллар.
12.30 — Ха. ТСН.
13.00 — Дийнатий дунен тIа
15.30 — ТСН.
15.45 — Музыка юкъараевропейски цIей.
16.15 — «Чухьежача низга чура Алиса». Мультфильм. 1-гIеи 2-гIеи сереш.
17.35 — «Лаьтта—вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
17.40 — Iилман вестник.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Август» яхача вокально - инструментальни ансамбла концерт. (Вьетнам).
19.25 — Поэзе минуташ.
19.35 — СССР халкъа артиста И. С. Козловске 90 шу дизара хетаяь СССР ГАБТера. (Пачхаьалкхен академически Доникхача театрера) юбилейни сайре.
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — Коллаж.
22.05 — П. И. Чайковске цIерагIча IX-ча Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
22.25 — «Кинопанорама».
00.10 — Актуальни интервью.
00.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйран гимнастика.
8.20 — «Сагали зунгати». Мультфильм.
8.30 — Фильм - бераштa. «Со хьалаха, Леня».
9.55 — КПСС XXVIII съезд хьаеллар.
12.30 — Концерт.
13.20 — «Живая Пахиты» яхача документальнии фильма премьера. Ставропольски краерча «Горькая балка» юртарча ахархоех - Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеранех.
14.05 — «Хьох а сох а лаьца». Ю. Антонова иллеш.
14.50 — А. С. Пушкина трагедецара монологаш. Iоеш СССР халкъа артиста Б. А. Бабочкина. Йистедаьлча — перерыв.
17.00 — «Къонахашта хьалхашка толам балар». Документальни фильм.
18.00 — Беша ахкан де деза балхаш.
18.20 — Реклама (СПТУ-5).
18.25 — Информационно-публицистически программа.
19.05 — «Никъ, илли, салте». Концерт (шозлагIа гойт).
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Пете леладаьраш».
20.15 — Коллаж.
20.20 — Илли сагаца дусаш да. «Подмосковные вечера». (В. Соловьев-Седой, М. Матусовский).
21.25 — «Маьлха кIалара белам» яхача документальни фильма премьера. Йоазонхочун Л. Соловьева литературни кхела хьакъехьа.
22.00 — П. Устинов — «Лакхаленга кхача аханахьа кхаьчача хана». Моссовета цIерагIча Пачхаьалкхен академически театра фильм-спектакль.

КIИРАНДИ

1 ИЮЛЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — «Iуррехьа».
10.00 — Даьхенна гIуллакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъадоаккха программа.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — УнахцIено.
13.15 — Музыкальни киоск.
13.45 — «Лаьтта — вай юкъара цIа».
13.50 — «Образ» яха Советско - американски литературни ловзар.
15.10 — «Къайле йола чIегилг» яха мультфильм.
15.30 — «Юрта сахьат» яха панорама.
16.45 — КIиранден кинозал. «Ла ца дувгIа мама» яха мультфильм. «Шоаттденгара оршотденга кхаччалца яр салоIа ха я» яха художественни фильм. (Духхьашха).
18.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Массехана а хургдолчун уйлаш» яха кIиранден нравственни проповедь.
21.55 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъерча конкурсе.
22.15 — А. Серовс дIалокх.
22.45 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта.
8.15 — «Экрана тIа 01 служба я» яха цIи ялара кхерамзлен фильмаш.
8.40 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финал.
10.40 — РСФСР халкъий музыкальни фольклор.
11.25 — Коллаж.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — Мультфильм.
12.50 — Чувашски телевидени программа.
13.35 — «Мир, в котором мы живем», «Ахархочун ков, хетараши проблемаши», «Виктор Астафьев» яха режиссера М. Литвякова фильмаш.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Теннис. Уимблдонски турнир.
18.00 — «Планета» яха Дунен халкъашта юкъера программа.
19.00 — П. И. Чайковский цIерагIча IX Дунен халкъашта юкъера конкурсе.. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.00 — Ха. ТСН. (сурдопереводаца).
21.40 — «Киносерпантин» яхача видеоканала оагIошка гIолла.

ОРШОТ

2 ИЮЛЬ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — ДIалокх К. Сатиева.
8.55 — Футбол. Дунен чемпионат. 1/4 финала 2-гIа тайм.

РАДИО

ШОАТТА, 30 ИЮНЬ

7.30 «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Россе Компартис делаьрхIараш. Беседа.
10.15 — Тхоашта гIишлош оахош хьалъю.
10.30 — Реклама.
10.40 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (нохчий меттала).
11.00 — 11.30 — «Къонал».
11.30 — Хозачунах дIанхетар.
15.15 — 16.00 — Классически ашарий концерт.
18.00 — 19.00 — «Ашарий почта» (гIалгIай меттала).

КIИРАНДИ, 1 ИЮЛЬ

7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Iодешаза са письмо.
8.15 — 9.00 — Оаха даькъала ду шо.
11.30 — 12.00 — КIирандийнахьара ашарий программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 Вай мехкарча къамий ашараш (нохчий меттала).
18.00 — 19.00 — «Ашарашца доттагIал леладераштa» (нохчий меттала).

«ДАЙМЕХКО» ХЬАЮ...

Бакъдац вайна юкъе кулга говза нах бац яхилга. Болаш ба иштта бола, хоза хIамаш хьае ховш, хIама хьадара тIерабола нах. Цу тайпара нах вайна юкъе хилар гучадоал Карабулакерча «Даймохк» яхача кооператива помещене дIачуваьлча. Цун коллектив йоккха яц— верригa а 15 саг. Тайп-тайпарча цIеча, кIайча, Iаьржача басарашца цар дехка зизаш бIарг тIера ца боаккхалуш хоза а бе-бе а да.

Кооператива керттерча художника Мальсагов Ахьмада Тархана сурт дулл, хIаьта мехкараша цу тIара подносаш тIа хьатIадоах уж. Бакъда из сурт массане дар а цхьатарра-м хилац, хIара йоIо ший тайпара дулл из. Подносаш тIа уж иштта дехкилга ловш да кооперативе, хIана аьлча цу наькъаца хьахул дикагIйола образецаш.

Цул совгIа, сурташ дехкаш болча кхалнаьха творчески уйла а хьахул. Иштта мехкарий ховхача кулгаша хозъяь подносаш вай республике меттел беррнгача мехка а дика дIаэцаш я. Уж кхоач Ташкенте, Тюмене, Иркутске, Прибалтика, Украина городашка, кхычахьа тикашка дукха ухкийташ а яц, кхалнаха чIоагIа хоаттaш а я.

Кооператива хIара болхло къахьегаш ва шоай предприяте сий лакха лоаттадара уйла а йолаш, из цар дика вIаштIехь а доал. Лоацача хана иштта ший сий даккха кхийнад коллектива, укх шера январь бетта мара из кооператив хьахиннаеце а.

— 1987 шера март бетта хьайийлла яр хьалха хиннача ПМК-155 йолчун яьсса лаьттача помещене Грозненски «Металлист» яхача завода ловзоргаш еш йола цех, — яхаш дувц «Даймохк» кооператива председатела Ферзаули Хьасана.— Из цех кулгалде елар сога. ХIаьта цехе верригa а ялх саг мара вацар. Бакъда уж бар денал дола, хьинаре болх бу, цех шерлурггхиларах бIубенна нах — Л. П. Павлова, Н. Я. Савилкина, П. А. Мурзабекова, Л. Ю. Хамхоева, З. Х. Шамсудинова, Г. И. Луконина.

Цу цехал совгIа оаха хьайийллар зизаш дехка йола подносаш ю цех. ТIаккха из болх бергбола нах чIоагIа эшаш бар. Челябинске Iомавала 4 саг вахийтар, 6 — Пятигорске, дикагIвола 4 художник — Кемерове. Кемеровски догам тIехдика Iомадаь цIабаьхкар деша баха А. Д. Бежилова, С. Н. Татарова, Л. С. Колоева, Т. А. Мальсагов.

Подносаш тIа догам деча цехо дика толамаш доах, шеръеннай цун ассортимент а. ТIехьа тIайоагIача хана халкъа эшаш дола товараш арахеца лаьрхIа я коллектив. Царна юкъе да сервировочни истолаш, берий ловзоргаш, иштта кхыдола товараш а.

Берий ловзоргаш хьаеча цеха кулгалхо я ветеран Любовь Петровна Павлова. Цехе ши бригада я. Цар хьаю аьшкех яь берий ловзоргаш.

Кооператива коллектив тайп-тайпарча къамех я. Барт тайна, шоайла тIера болаш, цхьан дезало санна, хьаьнала къахьег цар. ХIаравар дикагIа болх бе гIерт.

Царна юкъе белгалбаха йиш я художникаш М. А. Круглова, З. С. Баркинхоева, Ф. Ш. Котиева, кхыбараш а.

Малярий бригадана кулгалдеш ва Х. А. Имадаев. Из къонабарий хьехамча ва.

Цеха контролер йолча М. Чарневас дика лелабу ший болх. Из цIенхаштта хьожаш я арахецача продукцега. Цудухьа кооперативага цIаккха а рекламацеш ахац.

Кооператива болхлой кхы дIахо а дика а безаме а къахьега лаьрхIа ба.

И. ДОВГАЛЬ.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностеи транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-84; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарей, ерей, шоаттеи деношка

СФ05824. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковска, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1995.